

Nemzeti és nemzeti kisebbségi kultúra. A finanszírozás mint strukturálás

1. A saját kultúra-értelmezés helyzete és fontossága

A kultúra kérdéskörével találkozó és szembesülő kutatók mindig a definíciós problémába ütköznek első lépésben. A kultúra fenomenológiájának ez az eseménye azonban soha nem kell, hogy megriasszon, itt sohasem a sokaság vagy a számszerűség kérdésköre a döntő, hanem a sokaság mögött rejlő másik tény, azaz, hogy mindig is szükség volt a kultúrának egy olyan szubsztanciális vagy funkcionális meghatározására, amely működőképesen-, *modus operans*, eszközszerűen (instrumentalizálhatóan, hasznossági értékkel) írt le valamit, avagy közvetített a felhasználó számára. Volt egy olyan tudás, amely megmondta az embernek, hogy mit és miképpen kell ismerni és ennek megfelelően miként kell viselkedni. (A kultúrában állni, vagy a kultúra alatt állni maga is egy kultúraértelmezési művelet.) Ezen túl azonban olyasvalamiket is kijelölhetett, hogy – azon túl: milyen egy elsajátítható, társadalmilag konszenzuálisan működtethető ismeret –, mi az ami nem ez, másképpen kifejezve, mi az eltérő: mi az, ami alkotó, teremtő képesség, hogyan lehet ezt felismerni, kodifikálni, használni. Minden hagyományos megközelítést félretéve itt abból indultam, ki, amit a reneszánsz nagyszerű kódja, alapműve, a lombard diplomata, Baldassare Castiglione munkája, az *Il libro del cortegiano* (*Az udvari ember könyve*) tartalmaz és sugall. Társasági lényünk nem nélkülözhet egy bizonyos ismeretrendszert, azoknak alkotó alkalmazási módját, amellyel mintegy versenybe szállunk. De még ennél is fontosabbnak tartom, hogy ebben az elképzelésrendszerben egy mindannyiunk számára kötelező és megszerzhető tudáskvantumról van szó, amely emberi lényegünket nyilvánítja meg, azt képviseli, vagy azt az eszmét képviseli, hogy a kultúrában találkozhatunk, ez mindenki számára nyitva álló, elsajátítható közös tudás-lehetőség. Nem valamilyen tudásszociológiai megközelítés melletti opcióról van itt szó, hanem arról az optimisztikus és kreatív, nyitott viszonyról, amelyben egy hagyomány őrizte és teremtette, művelt és óvott kincset, *thesaurumot* mintegy közkinccsé, mindenki számára elérhetővé lehet tenni, mert s ismét csak hangsúlyozom, mert ez a legfontosabb – ennek az alapján ki lehet bontakoztatni és érvényesíteni bizonyos egyéni, személyes képességeket és készségeket, alkotóvá lehet válni, akár művésszé. A kultúra-alkalmazás is lehet művészet.

Szükséges volt ezt a szépséges eredetet, kezdetet felemlítenem, ugyanis ez a fajta kultúraértelmezés évszázadokon át hatékony volt, mivel az embert képességeinek és elhivatottságának a fényében határozta meg. A kulcsszó persze a sokoldalúság, az, ahogyan az ember rápillant a természeti és a társadalmi környezetére, és kezelni tudja azt, fölényesen tájékozódni tud benne. Valamilyen fénye van a látásának, ő maga egy interpretáns, aki polgári biztonsággal a helyére teszi a dolgokat. Ez a helyzet például a német klasszika olyan alkotójánál, mint Goethe, itt elsősorban a *Dichtung und Wahrheit* szemléletmódjára utalok. Ez az alapállás a 20. században is megőrződik. Thomas Mann például úgy fogalmazott, hogy a kultúra a lét erkölcsi értékeinek az összességét fejezi ki, a morálnak és a lelkeségnek van sok köze hozzá, tehát – teszem hozzá – a személynek, személyességnek. Fontosnak tartom hangsúlyozni ezt a perszonalista megközelítésmódot, nem létezhet olyan kultúra, amelyben valamilyen fokon ne találánék fel magunkat, azaz, alighanem az a kultúra halála, amikor már nem találjuk fel benne magunkat. Eme vonáson túl Thomas Mann a kultúra apolitikusságát is kiemelte: „...létezik az állami és a politikai élethez képest egy kétségtelenül felsőbbrendű szféra amelyhez a művészet, a vallás, a szellemi diszciplínák, s a mélyebb moralitás tartoznak, egy szféra, amelyben összegyűlnek az értékek és a legkiválóbb személyi

alkotások.”¹ Hivatkozott tanulmányában Kéri Elemér idézi Cacciari értelmezését is, aki szerint minden, ami *nem-politikai, unpolitisch*, az a német nép szellemi-polgári világának, az *Innerlichkeit*nek, a belső világnak, a humanitásnak a megerősítése. A kultúrának ezek a nem-politikus humanitásra vonatkozó meghatározási szempontjai alkalmasint igen fontosak lehetnek. A *szellemre* vonatkozó komponens azonban, amely mellett egy Max Scheler és Ernst Cassirer érveltek, a heideggeriánus filozófia, fundamentálonológiai érvelésmód és a derridai dekonstrukció nyomán kikerültek a definíciós mezőből, ma nem-, alig vagy csak nagy nehézségekkel operacionalizálható tényezők. Ez a szellem-koncepció alighanem az *aere perennius, sub speciae aeternitatis*-alkotás, teremtés felfogásából származott. Ezt azonban a posztmodern kor semmi esetre sem tudja magának leképezni.

A *septem artes liberales* antik- majd középkori tradíciója – s ez elképzelésem másik lényeges eleme –, együvé sorolta a mai értelemben vett tudományokat, valamint az irodalmat mint művészetet, és persze a zenét – a tudásra vonatkozó régebbi szakrális tradíció szerint. Az asztrológia/asztronómia helyére kerülhetett a filozófia, mint ahogy a reneszánsztól a képzőművészeteknek mint gyakorlati művészeteknek külön nagy irodalma alakul ki. (Gondoljunk csak Leon Battista Alberti, Giorgio Vasari és Leonardo da Vinci nagy műveire – ezekben már a mai értelemben vett környezettervezés és humánökológia elemi is benne vannak.) Ebben az egykori koncepcióban – amelynek megfelelően még a 20. században is oktattak a katolikus szemináriumokban –, a mai értelemben vett tudományok és művészetek együtt vannak, mint a kultúra középponti elemei, az *és*, ez a szent konjunkció azonban ma már alig, vagy egyáltalán nem működik. Kompetitív világunkban gyakorlatilag nincs átjárás a kettő között, beszélünk tudományos kultúráról például, igazából a tudománynak egyetlen értelme maradt csupán: a szakbarbár a tudományüzemben. A másik oldalról sincs átjárás: a különböző művészeti ágak művelői sem a tudományos jártasságaik okán jelesek. Mindennek alapján tehát azt állíthatjuk, hogy az egykori, hagyományos kultúrafogalmunkkal immár hagyományosan visszaélünk, avagy nem tesszük meg benne azokat a szekvenciális megkülönböztetéseket, amelyek azt definiálnák, hogy mire is gondolunk, amikor kultúráról beszélünk.

Mintegy összefoglalásképpen: teljes mértékben egyetértek Lánczi András abszolúte világos és áttekinthető megfogalmazásával, és azt a magam számára paradigmátikus értékűnek tartom: „A kultúra maga a szabadság. A kultúra eredeti értelmében a szabad ember művelését jelentette. Csak a szabad embernek van ráérő ideje, hogy művelje magát, és így erkölcsössé váljon. A hét szabad művészet azokat a tárgyakat jelölte, amelyek méltóak és szükségesek a szabad ember művelté válásához. A kultúra célja az iskolázottság, a műveltség. Ezért van az, hogy az oktatás a kultúra mindenkor legfontosabb kérdése.” A további szűkítés azonban kérdéses: „Felfogásom szerint az tekinthető valódi kulturális teljesítménynek, ami szisztematikus formában átadható, tanítható. A kultúra és a szabadság közti kapcsolat mit sem változott az antikvitás óta.”²

Tanulmányom hivatkozott anyagai szándékosan a magyar tudomány- és kultúraértelmezésre alapozódnak, illetve azt igyekeznek kibontani a *Magyar Tudomány utóbbi* tíz évfolyamának a szemlézése, olvasata nyomán. Itt azonban – egy kivétellel – nyomát sem találtam a kultúrára, avagy a művészetekre vonatkozó írásoknak, szemléletnek. Csak Beck Mihály képviselte továbbra is azt a szemléletet, amely szerint 1. „...a természettudományok, a filozófia és (természetesen a többi humán tudomány), valamint a művészetek között bizonyos átfedésekkel kell számolnunk, a vallás(ok) és a természettudományok között csak áttételes a kapcsolat.” (Egy ábra is szolgál mindennek az ábrázolására, egymást részben átfedő körök képviselik a különböző területeket); 2.”Közhely,

¹ Kéri Elemér: *Kultúra és civilizáció*. In: Filozófiai Figyelő 1991. 1o5.

² Lánczi András: (*Hozzászólás*). Nappali Ház, VI. évf.1. sz.77.

hogy a művészeteknek és a tudományoknak milyen sokrétű a kapcsolata...”³ Egyik legfontosabb köztes terület a szimmetria-probléma, ez a tanulmány legfőbb példája is. Tegyük hozzá, hogy ez egy reneszánsz példa és a legjobbat akkor tehetnénk ennek a szép régi elképzelésnek az igazolására, vagy aktualizálására, ha újabb összefüggéseket keresnénk egy olyan korban, amikor a tudomány szervezettsége módja azt a fény sebességével távolítja a művészetektől. Sőt, a művészeti oktatás is egyre kevesebbet tud kezdeni önmagával a főleg a tudományos oktatással foglalkozó hagyományos univerzitásokban.

1. 1. Egy negatív meghatározás és következményei

A kultúra mint egész: ennek az egészlegességnek, vagy az ilyesfajta hagyománynak azonban van egy másfajta, igencsak baljós kicsengése. A kulturális forradalomra gondolok, amelynek első, orosz változatában⁴ végül is az állami kulturális bürokrácia alapjait teremtették meg. A kulturális forradalom kínai változata megsemmisítette a teljes hagyományt. De volt ám. „mini kulturális forradalom” Romániában is, ahol 1977-től kezdődően közvetlen pártirányítás érvényesült a tudományos és művészeti intézményekben. Ez a koncepció azonban – akár egy-egy nemzeti állam éves költségvetésének a logikája és felosztása – arra a kulturális rendszerre irányítja a figyelmet, amely a teoretikusabb definíciókból gyakran kimarad, az intézményekre, arra, hogy a kultúrának van egy bizonyos intézményi rendszere és szerkezete, amelyben a személyek tevékenykednek. Ez még mindig meghatározó, jóllehet már régen működik egy sokkal operatívabb működési rendszer, ami tervezetek, projektek, tudományos-kutató és művészeti csoportok köré szerveződik. A másodlagos elosztás, a pályázati rendszer nagyjából nevesíti ezt a szférát, de eme újabb kultúra-gazdaságtani fogalmak egyben egy szerveződési módra is utalnak.

³ Beck Mihály: *A „két kultúra” – ma*. Magyar Tudomány, 1999.12.1482.

⁴ „Fiatal kommunisták, akik korábban kimaradtak az osztályharcból, most olyan »erődítmények rohamozásában« vettek részt, mint a Nagy Színház és a Tudományos Akadémia. »Kultúrakampányokat« szerveztek az országban az írástudás terjesztésére; a helyi kultúrvezérkar anyagi forrásokat szerzett a lakosságtól, a szakszervezetektől és helyi vállalkozásoktól. 1929 és 1930 között a Munkások és Parasztok felügyelősege és az erre a célra létrehozott moszkvai munkáscsoport 164 ezer dolgozót távolított el a központi kormányzervekből (több mint másfél millió közül). 1929 és 1930 között több mint száz munkatársat tartóztattak le a Tudományos Akadémián, míg 1929-ben a mérnökök 17 százalékát távolították el. Leopold Averbah és az Orosz Proletár Írók Szövetségének (RAPP) más tagjai örültek a lehetőségnek, hogy megszabadulhatnak Buharin befolyásától, aki 1925-ben megakadályozta az irodalom feletti »proletár hegemonia megteremtését célzó követelésüket. Senki nem akart kimaradni. Festők egy csoportja így tájékoztatta Vorosilovot: »Mi művészek munkáinkkal akarunk rálőni osztályellenségeinkre., úgy, ahogy a Vörös hadsereg katonái lőttek, és fognak löni. Harcos művészetre tanítottak bennünket, osztályművészetre.« A kulturális forradalom számos »tyúkeszű« tervet támogatott, mivel mindenféle hóbortos ember lehetőséget látott arra, hogy elképzelését hivatalosan is támogassák. Látni lehetett a nemzeti kultúra különböző területeinek leendő diktátorait. Akik azon fáradoztak, hogy megszerezzék a szellemileg fölöttük állók ellenőrzését. Az emberek tanúi lehettek olyan ostoba kísérleteknek, amelyek a proletár matematika és sebészet meghatározását kísérelték meg. Másrészt a szovjet történelem feletti viták, amelyek majdnem M. N. Pokrovskij akadémiai vezető szerepének elvesztésével jártak, rendkívül értékesek voltak. Az új eszmék hatására a szovjet történészek az ősi keleti társadalmak felé fordultak, és új kritikai eszközökkel jelentek meg, hogy kiegészítsék a marxista klasszikusokét. 1931-re Sztálin megalapította ezt a politikát, a kulturális elit pedig még örült is, hogy az állam megmentette őket hóhéraiktól. A kultúra területén az osztályharc eredménye az állami ellenőrzés lett”. Lionel Kochan_Richard Abraham: *The Making of Modern Russia*. Penguin, Harmondsworth, 1983. 357. (Ezt a folyamatot írja le Paszternak fájdalmas és szépséges *Doktor Zsivagoja*, abban pedig az az emlékezetes jelenet, amikor a doktor fellázad majd megszökik, De ez egy morális lény lázadása, akinek a kulturális értékei is iránytűként szolgálnak.) A sok tudományos kultúra-definíció mellett, úgy vélem, nagyon fontosak az ilyen jelenkor-történeti, folyamat-leíró, tipológiájukban más fogalmak, amelyek megmutatják, hogy mi működött akkor, amikor kultúráról beszéltek.”

2. Tudományos kultúra-meghatározás. Tipológiák és hiposztazációk

Ezeknek a többé-kevésbé mindig személyességet hordozó kulturális választási aktusoknak a nyomán azonban – itt nem szabad elrejtenuk a személyességünket – nyilván szembe kell néznünk a kultúra-definíciók és meghatározás-tipológiák kérdésével. (Az a meggyőződés, hogy a hagyományos kultúrfilozófia valamint a szovjet eredetű kulturoológia ma keveset tud mondani e kérdésben. Az egyes tudományok értelmezései azonban igenis nagyon sokat.) A magyar tudósok és szakírók nagyon szép eredményeket tudnak e téren felmutatni. Mindenek előtt Józsa Péternek egy, a strukturalizmus szemléletmódjában fogant tanulmányát említhetem (*A társadalmi élet közege és a kultúra*, 1968), amely azért használható ma is, mert *analitikus*. Azaz, úgy fogja fel a kultúrát mint tudást, kommunikációt, praxist és jelentést, majd eme *konstitutív tényezők* alkotta mátrixok lehetséges megoldásaiba fog.⁵ A kulturális antropológia szemléleti bázisán született Niedermüller Péter nagy összefoglalása, *A kultúraközi kommunikációról*. (1999).⁶ Ő egyrészt hivatkozik Alfred Kroeber-Clyde Kluckhohn 1952-es összefoglalására, amelyben több mint négyszáz kultúra-definíció található. (Ezeknek önmagukban – ez az én alapvető elképzelésem –, van ugyan történeti értéke, de sokkal értelmesebb dolog őket egy folyamatos kulturális reflexió elemeinek –még csak nem is szakaszainak –, tekinteni! Ezért fontosak.) Mindezek közül Niedermüller Ward Goodenough „mentális” valamint Clifford Geertz „jelentésstruktúra”-felfogását méltatja, majd felállítja tételeit a kultúraközi kommunikációról, annak alapján, hogy a kultúra megértése azonosítások és különbségtevések szabályszerűségeinek ismeretét jelenti, abból kifolyólag, hogy a saját nemzeti-etnikai-kulturális (téri) kötöttség részben azonos, részben strukturálisan átjárható fogalmakat takar. Végül a filozófiai hermeneutika perspektíváit megfogalmazva értekezik Bohár András elsősorban a kultúra szűkebb értékelő fogalmáról. (Erre a későbbiekben térek ki.) Ebben a mezőben azonban azt az álláspontot is meg kell jelentetnem, amelyet Pléh Csaba képvisel ma a magyar tudományosságban (evolúciós naturalizmus), s amelynek értelmében – Vigotszkij majd Tomasello nézetei alapján –, a kultúra specifikus tanulási-, valamint viselkedési-interaktív folyamatok végeredménye.⁷

Mindezek után nyomatékosítanunk kell a mai hiposztazációt: napirenden az interkulturalitás és a multikulturalitás kérdései vannak, amelyek igen jótékonyan hatnak az intézményekre, az oktatásra és a kutatásra. A legfontosabb kulturális összefüggés az az, hogy nincs reális interkulturalitás kölcsönös ismertség, átjárhatóság nélkül. Ennek vannak szintjei és fokozatai, ennek megfelelően tanítható, akár *training* formájában is. Tanítani is kell majd a kultúrákat, amennyiben az Európai Közösség valóban *közösségként* határozza meg magát. E nélkül interkulturalitást emlegetni lehet üres politikai fogás, politikai nyelvezeti kérdés. Sokan így értik a multikulturalitást is, azonban ma ez Európa egyes számú politikai kérdése. Ugyanis a multikulturalitást egy államban politikailag elismerni azt jelenti, hogy *de jure* és *de facto* lemondunk a nemzetállamról, és egy immár eléggé kiürült republikanizmusról. Ernst Nolte és nyomában sokan azon a véleményen voltak, hogy ennek az ammissziója Európában lehetséges konfliktusokat és hatalmas tűzfészkeket hoz létre. A konfliktusok azonban egyelőre a judeo-keresztény hagyomány és a harcos iszlám kulturális törés- és tőrésvonalán vannak.

⁵ Józsa Péter: *Kód-kultúra-kommunikáció*. Népművelési Propaganda Iroda. (é.n.), 55.

⁶ Újraközölve: Hamp Gábor-Horányi Özséb: Szöveggyűjtemény a társadalmi kommunikáció tanulmányozásához. Műegyetemi Kiadó, 2005.115.

⁷ Pléh Csaba: *A szintézis szerepe a mai pszichológiában*. Magyar Tudomány, 1999. 12. 1451.

(Azt azonban nem mondhatjuk, hogy a kérdés tudományos felvetésben idejekorán meg ne jelent volna. Sőt, Európában a frankofóniában már egy negyed százada, a nyolcvanas évek óta igen színvonalas szakirodalma van a kérdésnek.⁸)

2.1.

Tanulmányom kiindulópontja az a felismerés, hogy minden, a kultúra gazdaságtana felől közelítő szemléletmódnak (de a közigazgatási-finanszírozási szférában dolgozó döntéshozóknak is!) feltétlenül rendelkeznie kell egy megalapozott – akár intuitív, akár kidolgozottabb – felfogással a kultúráról. Ez egyszerűnek feltételnek látszik, de mégsem az, tekintve, hogy maga a kultúra gazdaságtanát is csak nemrégiben kezdték oktatni egyetemeken. Az intuitív tudás a kultúráról lényeges, de korlátozott, mert etnikai-nyelvi feltételekhez kötött, valamint azok által a tényezők által determinált, amelyek a kultúra tényleges gyakorlását jelentik egy adott közösségben és területen. Az elméleti tudás nivellálja azokat a képzeteket, amelyekkel az ember a kultúra tényleges gyakorlása folyamán sajátított el. Ma már egyre bővül ezeknek a tevékenységeknek a köre, amelyeket maga az állami költségvetés minősít kulturálisnak, a várostervezés valamint a nívós szabadidő-tevékenység is bekerül ebbe a szférába.

Ezt a változást a kultúráról folyó elméleti vitáknak is tükrözniük kell. Az utóbbi időben Magyarországon születtek olyan színvonalas tanulmányok, amelyek tükrözik ezt a szemléletváltozást. A kultúra megközelítésmódjait csoportosítva Koncz Gábor az elméleti viták három típusát határozta meg. Ezek közül mi most a harmadikat emeljük ki, mint amely tárgyalt témánk összefüggésében a leginkább releváns: „*A harmadik megközelítés a hagyományos gazdasági, elszámolási, tervezési rendszerekhez kapcsolódott, s mint statisztikai probléma merült fel. Az volt ugyanis a kérdés, hogy a nemzetgazdasági számbavételi rendszerek (tehát a pénzügyi, statisztikai adatgyűjtések során) mit tekintsenek, mit tekinthetnek kultúrának. Nyilvánvaló, hogy az utóbbi megközelítés lényegesen eltér a két előzőtől, nemcsak az absztrakció más szintje, hanem az állásfoglalás közvetlen gyakorlati következményei miatt is.*”⁹ Ezt egészítette ki az a szemléleti váltás, amely a kultúrát az evolúciós folyamatok középpontjába helyezte – az 1970-es velencei tanácskozástól – . Manapság is jelentős paradigmaváltás van: az interkulturalitás és multikulturalitás kérdésköre átértékeli a tanulás és közvetítés mechanizmusait, és afelől határozza meg a kultúrát, ami belőle elsajátítható. Ez azonban a kultúra ama részének a felértékelését is jelenti, ami nem fér bele ebbe a raszterbe: a kulturális közösségek önmeghatározásáról van szó. (Például számomra örök tanulság ama bánsági sváb bácsinak a mondása, aki a kivándorlásának okait firtató kérdésekre a következőképpen válaszolt: Ceausescu már a fűvészenekarunkat is betiltotta. Nincs tovább. Ez a bácsi abszolút pontossággal nevezte meg a kulturális identitásának – németes – tartalmát és élethez szükséges minimumát.)

Koncz Gábor több típusú definíciós lehetőségeket vázol, hagyományos szubsztanciális és funkcionális meghatározások sokaságát adja, amelyek mindegyike egy-egy perspektivikus lehetőséget jelent. Most azonban a témánk, azaz a prospekció szempontjából legfontosabb szektoriális megközelítést idézzük: „*Elméletileg tehát a kulturális szféra az alábbiakat fogadja magában: 1. a tudás megőrzésének, trmelésének, elosztásának és fogyasztásának speciális szervezet-, vagy intézményrendszerét; 2. ezen intézményrendszer elsődleges tevéke*

⁸ Hivatkozom a Langages 1984-es, Louis Guespin szerkesztette híres számára (74), *Dialogue et interaction verbale* címmel jelentek meg a szerkesztő, Françoise Gardés-Madray, a Georges-Jacques Mérida és a Lambert Félix-Prudent, valamint Bernard Gardin programadó tanulmányai. Referencia-értékű lett a frankofónia vezető lapjának, a *Le français dans le monde*nek két száma is, a *Les voies de la communication interculturelle* címmel szerkesztett 1982 júliusi, valamint *Culture des médias* címmel szerkesztett 1982 november-decemberi számai.

⁹ Dr. Koncz Gábor: „...mélységes mély a nemrég...” Közösségi művelődés, 2004. május (9/3) 62.

nységeit és az ezek nyomán létrejövő produktumokat és produkciókat (kulturális cikkek és szolgáltatások); 3. az intézmény- és tevékenységrendszer közvetlen, ere irányuló társadalmi szabályozását; 4. az előzőek által együttesen meghatározott kulturális viszonyokat és folyamatokat."¹⁰

Úgy vélem, hogy minden kultúrának van egy elhanyagolhatatlan nemzeti dimenziója is – a történelem strukturális tényezővé válik. Ezek a lefordíthatatlan és összehasonlíthatatlan tényezők nem jelentenek finanszírozási és támogatási problémákat egy nemzetgazdaságon belül. A magyar kultúra azonban sajátos helyzetben van, mert nemzeti kisebbségei hét országban élnek, mindegyiknek megvan a maga lokális kultúrája (ebben Erdély rendelkezik a leginkább specifikus jegyekkel). A magyar kultúra részben múltjához viszonyul, amikor a kisebbségi kultúráinak a termékeit és az eleven életét szemlézi, vagy akár magába is olvasztja. Ez azonban nem problémamentes folyamat: ismertséget, intenzív belső kommunikációt, fórumokat, intézményeket igényel és feltételez – a mai körülmények között pedig tervezést és támogatást. Akik azonban a finanszírozási-támogatási rendszerben dolgoznak, azoknak ismerniük kell a kisebbségi kultúrák strukturális viszonyait, mert ezek súlypontokat határoznak meg, a reális igényeket csak ezeknek az alapján lehet körvonalazni. Ezzel kapcsolatosan bukkannak fel a legnagyobb problémák: a szakértői elemzések szintjén – amint az alábbiakban rá fogok mutatni – összeomlani látszik a magyar kormányzat egész támogatási rendszere.

Az 1989 utáni időszak első korszaka 1994-ig tartott: ekkor épültek ki a határon túli támogatáspolitikai első intézményei, a HTMH és az Oktatási Minisztérium – nevét többször változtató – határon túli ügyekkel foglalkozó (fő)osztálya. A Miniszterelnökség, illetve a HTMH mellett az Illyés Alapítvány, a Kézfogás Alapítvány, a Teleki László Alapítvány, a Pro Professione Alapítvány, az Egészségügyi Minisztériummal szerződéses kapcsolatban a Segítő Jobb Alapítvány, a Mocsáry Lajos Alapítvány jött létre magánalapítványi formában a forrás-újraelosztás érdekében. Ezt az időszakot a következők határozták meg:

a) A határon túli magyar intézmények rohamos revitalizációja és az intézményteremtési robbanás. Az általánosan elfogadott elképzelés ekkor az volt, hogy az intézményalapítást segíteni kell, s a kisebbségi társadalom majd (nemzeti autonómia keretében) fenntartja és működteti a kiépült rendszereket. Egyszerre volt jelen a régi intézmények újbóli beindításának programja és a pozícióik visszaszerzésének és az új intézmények létrehozásának kísérlete. S ebből sorozatosan konfliktusok is keletkeztek: ki, mit, kiket, hogyan képvisel, s ezért milyen támogatásokra érdemes?

b) A budapesti kormányzatok (a Németh-, az Antall-, a Boross-) a magyarságpolitika helyét és súlyát kívánták megalapozni a kormányzati munkán belül. Helykeresés folyt, amelyben a gazdaság szerkezetének átalakítása és a nemzeti érdekek képviselete mellett ez a téma az állandó válságkezelés tárgya lett.

c) Ebben a munkában a politika (pártok és személyek), valamint a társadalomépítés támogatása teljesen összekapcsolódott/összekeveredett. Ez vezetett ahhoz, hogy ebben az időszokban keletkeztek a legnagyobb támogatáspolitikai botrányok is (Hódi-ügy, Szöcs-ügyek). A döntések, támogatások elsősorban a személyes ismeretségi és bizalmi viszonyokon alapultak. 1994-től indult el a támogatáspolitikai „társadalmiasítása” az előkuratóriumok, ösztöndíjtanács, szakmai előzsűrik létrehozásával. Ez kb. 300–350 határon túli értelmiségit vont be a döntésekbe. Mindez egyszerre kívánt politikai és szakmai legitimitást adni a döntéseknek. Volt, ahol ezek az alkuratóriumok döntően szakmai alapon szerveződtek (Szlovákia), és volt, ahol bizonyos alkuratóriumok politikai, míg mások szakmai alapon jöttek létre (Románia – IKA, illetve ugyanott a Könyves Céh). Ugyanakkor Magyarországon az addigi magánalapítványokból közalapítványokat hoztak létre, pártdelegáltakból álló kuratóriumokkal (IKA, Új Kézfogás). 1998 után ez annyiban változott meg, hogy a gazdasági állapotokból is adódóan jelentősen megnövelt támogatási rendszerben erőteljesebben megjelentek a stratégiai programok, amelyek főként magyarországi kezdeményezések voltak. A 2002-es kormányváltás után a határon túli politikai szervezeteknek megnőtt a beleszólási lehetőségük az ún.

¹⁰ I.m. 67.

stratégiai programokba. Míg az előző két kormányzati ciklusban egyértelmű volt, hogy Tabajdi Csaba, illetve Németh Zsolt a politikai akaratervényesítés és a forráselosztás kulcsembere, addig az új baloldali kormány időszakában több hatalmi központ között (Külügyminisztérium, Ifjúsági és Sport Minisztérium, Miniszterelnöki Hivatal) automatikusan megnőtt az első számú határon túli politikai vezetők, döntően Markó Béla befolyása, aki többször és egyértelműen megfogalmazta, hogy a romániai magyarságra vonatkozó támogatáspolitikai ügyekben az erdélyieknek kell dönteniük.

Új helyzet a kilencvenes évek végén

A kilencvenes évek intézményteremtői abban gondolkodtak, hogy a magyar kisebbségi intézményhálózatok – amelyek a határon túli magyar társadalmaknak szerkezeteket adnak és ezzel a nemzeti autonómiák/magyar kulturális pillérek alapját képezik – az elindulásban segítő magyarországi támogatást követően saját társadalmuk erejéből működhetnek. Ez azonban nem így történt. Ma ezt az úgynevezett magyar intézményrendszert döntően magyarországi támogatásokból próbálják működtetni. Ebből adódóan az évenkénti és esetleges forrásgyűjtés nem teszi lehetővé hosszú távú működési stratégia kialakítását, így ezen intézményektől nehezen kérhető számon a hatékonyság. Egy másik következmény az, hogy a forrásokért, illetve a forráselosztásért folytatott harcban a politikai elitek lett a döntő szerep. Ezzel a társadalomépítés gyakorlatilag alárendelődött az érdekvédelmi, politikai munkának. Így politika- és politikusfüggővé vált, amely a kisebbségi társadalom stabilitását, belső kontrollmechanizmusait gyöngítheti. Nem politikussellenességről van szó a részemről, csak tudatosítani szeretném: a kisebbségi társadalmak hosszú távú fejlődése szempontjából a jelenlegi helyzet azt a veszélyt hordozza magában, hogy a politika nem rendelkezik megfelelő társadalmi visszajelző rendszerrel, társadalmi kontrollal. Így a kisebbségi társadalom csak az elitek politikai konstrukciója marad(hat), és – miközben rohamosan pauperizálódik – nem válhat szerves társadalomszerkezeti egységgé.

A támogatáspolitikai mai rendszere és problémái

SZERVEZETI KERETEK

a) Minisztériumi, köztestületi keretek: KÜM (Kisebbségi Koordinációs Keret), OM (Határon Túli Magyarok Főosztálya), OM (Nemzetközi és Határon Túli Felsőoktatás Fejlesztési Programiroda), NKÖM (Nemzetiségi és Határon Túli Főosztály), Ifjúsági és Sport Minisztérium, MTA (Domus Program, Arany János Alapítvány). A minisztériumi költségvetési kereteken túl fontos, hogy ezek a szervek a magyarországi támogatási források egy részét a határon túli magyar pályázók számára is elérhetővé tették (pl. Nemzeti Kulturális Alapprogram, Országos Tudományos Kutatási Alap). Ezek között a keretek között célprogramokba lehet bekapcsolódni, vagy eseti pályázatok nyújthatók be (pl. a Kisebbségi Koordinációs Kerethez). Ezen a szinten jelenik meg legerőteljesebben a hosszú távú működtetés kérdése. A támogatási igény – többéves stratégiában előre gondolkodva – már nem segélyezés, hanem alapfeladat, és a normatív finanszírozás kérdése, hisz valahogy súlyozni és értékelni kell a forráselosztás során. Ezért bár minden évben újra kell pályázniuk az egyes intézményeknek, de az apparátus jól tudja, hogy mely intézmények azok, amelyek „évek óta be vannak állítva”, és valamilyen jogcímen – de döntően nem működési költségként – rendszeresen megkapják a fönntartáshoz szükséges támogatást.

b) (Köz)Alapítványok: Illyés Közalapítvány (IKA), Apáczai Közalapítvány (AKA), Segítő JobbKözalapítvány (SJ), Mocsáry Alapítvány (MA), MTA Arany János Alapítvány, Új Kézfogás Közalapítvány (ÚKK). Az alapítványok pályázati tematikája teljesen változó. Ennek két széls[esete az

IKA, amely szinte mindenfajta pályázattal foglalkozik, és az AKA, amely kizárólag a célprogramjaiba illeszkedő pályázatokat fogad el. A közalapítványok esetében (a pártok és a közigazgatás delegálta) kuratóriumok hozzák az ügyvezetők által előkészített anyagok alapján a döntéseket (társadalmi munkában). A kuratóriumok szakmai és politikai legitimációja változó, a határon túli előkuratóriumi rendszer az IKA, az ÚKK és a Segítő Jobb esetében működik. A többi alapítványnál a határon túli képviselők vagy a kuratóriumban vesznek részt, vagy eseti szakértőként kéri föl őket egy-egy program elbírálására.

c) Stratégiai programok:

A határon túli felsőoktatás-fejlesztési program keretében: Sapiientia Alapítvány, illetve az EMTE támogatása, a komáromi egyetem és a tervezett vajdasági egyetem projektje, valamint a

Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola – rendszeressé váló – költségvetési támogatása. Ezekben az esetekben egy-egy jól körülhatárolt és Magyarországról elindított célprogramról van szó. Itt a politikai és a szakmai fejlesztési logikák az előbbieik javára történő egyensúlyvesztettsége mellett alapvető problémát jelent az, hogy a finanszírozó hogyan érvényesítheti elképzeléseit (pl. minőségbiztosítási elvárásait), ha az intézmény már határon túliakból álló önálló vezetőséggel működik. A legsikeresebb stratégiai programnak a Délvidéki Alap tevékenységét tartom. A jugoszláviai háború befejezése után ebből segítették a vajdaságimagyar intézményépítést. Elsősorban oktatási és szociális célú beruházásokat támogattak. Ugyaníde sorolható a kedvezménytörvény végrehajtásához szükséges források elosztása. Ez különböző keretek között történik. Részletei: az ajánló irodák működési költsége, utazási kedvezmények, egészségügyi ellátás a Magyarországon munkát vállalóknak, diákkezdmények, pedagógus-továbbképzés és külön kedvezmények, kihelyezett képzések, szülőföldön nyújtható oktatási támogatás, a magyar nyelvű kulturális intézmények támogatása. A felsorolt feladatok egy része (például a legutóbb említett) természetesen a kedvezménytörvény előtt is létezett, de csak most sorolták a törvény hatálya alá.

d) Befektetési alapként működik a Corvinus Rt., amely a Kárpátmedencébe irányuló magyarországi tőkekitöltést segíti elő. Ennek a támogatási formának azonban – az előbbiektől eltérően – az üzleti élet szabályai szerint kell működnie. Ez a gazdasági és pénzügyi törvényszerűségekből és szabályokból adódik. Ha ettől eltér, és ebből vesztesége származik, annak kezelése már politikai kérdés.

e) Költségvetési szempontból még a határon túli támogatások körébe tartozik a Duna Televízió, a Teleki László Alapítvány finanszírozása, illetve néhány társadalmi szervezet (például a Pro Hungaris Alapítvány támogatása).¹¹

3. Nemzeti és nemzeti kisebbségi kultúra. Finanszírozás mint strukturálás

Ismeretes, hogy a Magyar Köztársaság alkotmányjogilag szabályozta a határon túli magyarokkal való kapcsolatát, azaz hogy felelősséget vállalt irányukban. Ez a szabályozás mintegy szinoptikus összefüggésbe hozható az európai jogszabályokkal, amelyben a legutóbbi fejlemény az Európa Tanács-Parlamenti Közgyűlés 1735 (2006) számú *Ajánlása, A „nemzet” fogalma* című dokumentum, amely a nemzeti kisebbségek védelmével kapcsolatban kijelenti, hogy az „elengedhetetlen a béke fenntartásához és a demokratikus stabilitás fejlődéséhez. „Egy magát pluralistának tekintő társadalomnak lehetővé kell tennie a társadalmainkat gazdagító kisebbségi identitások megőrzését és azok virágzását(…)” a 16.2. paragrafusban a következő megfogalmazást találjuk: „hívja fel a tagállamokat, hogy nemzeti jogalkotásukban mozdítsák elő a nemzeti kisebbségek kulturális jogainak elismerését...” A kisebbségeket tehát a kulturális jogok alapján definiálja, ezért ennek a kérdésnek a diskurzus középpontjába való helyezése módszertanilag is nagyon indokolt, ugyanis a kulturális jogok biztosítása ma identitás-kérdést jelent.

A magyar állam – közismert adat ez a nemzeti költségvetés 1 ezrelékét szánja a határon túli magyarok oktatási-kulturális támogatására, amely alapvetően intézményi és projekt-támogatást, rendezvények és állagfelújítások támogatását jelenti kötött, vagy pályázati rendszerben. Sok összefoglaló tanulmány készült erről a kérdéstről és nem kevés polémia is kibontakozott. Most egy mérvadó tanulmány adatrendszerét idézzük. A Tóth Pál Péter és Berényi Dénes által jegyzett támogatáspolitikai tanulmány¹² adatbázisa a Domus Program, az Arany János Közalapítvány valamint az Erdélyi Magyar Tudományegyetem támogatása

¹¹ Ezt a struktúrát Bárdi Nándor összefoglalása alapján ismertetem. A tanulmány címe: *Látszat és való – a budapesti kormányzatok támogatáspolitikája*. Magyar Kisebbség, Új sorozat, VIII. évfolyam, 2003.4. (3o.szám) 6-8. Jelezni kívánom, hogy az ilyen fajta szerkezeti áttekintéseknek az az elkerülhetetlen velejárója, hogy elfedik a támogató intézmények tényleges költségvetési és politikai súlyát.

¹² Tóth Pál Péter-Berényi Dénes: *Hogy hasznosultak a magyarországi támogatások a környező országok magyar felsőoktatásában és kutatásában?* Magyar Tudomány, 2004, 7, 772-775.

keretében elosztott összegeket mutatja be és megállapítja, hogy 1990 és 2002 között mintegy 11 milliárd forint került szétosztásra és megjegyzi, hogy az összegek mértéke nem tükrözi, tükrözheti a hasznosulás, hasznosultság mértékét. Az osztó szervezeteket közelebbről szemügyre véve megállapítja: „A részletesebben megvizsgált *három forrás* (Illyés Közalapítvány, Apáczai Közalapítvány, valamint a Művelődési és Közoktatásügyi Minisztérium/Oktatási Minisztérium 1990-2001 között 4,7 milliárd forinttal támogatták a határon túli magyar felsőoktatás és K+F intézményesülését. A támogatási összeg tíz százaléka az Illyés Közalapítvány forrásaiból származott. Az Arany János Közalapítvány és az MKM/OM hozzávetőlegesen azonos arányban vállalta a szakterületek támogatását. Az összeg 40%-a – ösztöndíjak formájában – Magyarországon realizálódott. Az ösztöndíjakat a minisztérium forrásaiból finanszírozták. (A fenti összeghez adódik hozzá a Sapientia Egyetem évi támogatása.)¹³

(Azok számára, akik a kérdéssel behatóbban kívánnak foglalkozni, közlöm az adatokat további bontásban is.)¹⁴

Nem adathozható a könyvkiadás-, írott és elektronikus sajtó, kiállítások és rendezvények, személyek támogatási adatait, amelyek NKÖM és NKA adatbázisokból hozzáférhetőek, de csak azért, mert legalább ilyen nagyságrendűek az egyéb kisebb pályázati forrásokból és civil szférából átszármazott, az oktatási-tudományos szféra támogatását nagyságrendekkel meghaladó összegek. A külföldi könyvkiadás gyakorlatilag teljes egészében magyarországi pályázati forrásokból tartja fenn magát és nem állt át a gazdaságilag önfenntartó pályára, azaz hogy a infrastrukturális és személyzeti önfenntartása teljes egészében felemészti a realizált jövedelmet, tehát semmit nem tud a fejlesztésbe visszaforgatni. És itt még azt is meg kell jegyezni, hogy a – például romániai

¹³ Kiegészítő-alternatív adatok: „A Magyarországról a határon túli oktatásra fordított kormányzati forrás 2004-ben hozzávetőlegesen 3 milliárd forint volt (a kedvezménytörvény által biztosított 5, 5 milliárd forintnyi oktatási-nevelési támogatás nélkül); ennek 80 százaléka felsőoktatásra fordítódott és 20 százaléka jutott az oktatás többi szegmensére. Az oktatásra fordított támogatások döntő része a felsőoktatást, és azon belül három intézményt érint. I.m. 775.

¹⁴ „Amennyiben a támogatások területi megoszlását nézzük, akkor megállapíthatjuk, hogy a *felvidéki* támogatásokra a vizsgált időszakban közel 600 millió forint jutott. Ennek egytizedét otthoni, szülőföldi ösztöndíjakra, 65%-át, a támogatások zömét pedig intézményépítésre fordították. (Magyarországi felsőoktatási intézmények kihelyezett tagozatai Komáromban, Királyhelmecen is Dunaszerdahelyen működnek.) Tudományterületi megoszlásban Felvidéken a közgazdaságtudomány aránya a Kárpát-medencében kiemelkedően magas: 46%. *Kárpátalján* a támogatás hasznosulása (összege 314 millió forint) rendkívül hatékony volt. 1993 óta ugyanis az összes támogatás jelentős része a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola fejlesztését és működtetését szolgálta. E koncepció keretében otthoni, szülőföldi ösztöndíjakra csak a támogatások 10%-át fordították. Az *erdélyi* támogatás kumulált összege közel egymilliárd forint (nem tekintve a Sapientia Tudományegyetem támogatását). Ennek negyedét adta az otthoni, szülőföldi ösztöndíjakra fordított összeg. Erdélyben is igen intenzív volt a beruházás, az intézményhálózat megeremelésére irányuló igyekezet. Erre a célra mintegy 500 millió forintot használtak fel. Az erdélyi fejlesztési stratégiát 1993-tól a magyarországi felsőoktatási export, a kihelyezett tagozatok (Marosvásárhely, Csíkszeredán, Sepsiszentgyörgyön, Székelyudvarhelyen és Nyárádszeredán) létrehozása jellemezte. (Hadd jegyezzem meg itt, hogy ez a politika nem vált be. Ennek okaira itt nincs terem kitérni.E.P.) A vizsgált időszakban kiemelt támogatásban a nagyváradi Sulyok István Református Főiskola/Partiumi Keresztény Egyetem részesült. A tudományterületi megoszlás szerint az egyes diszciplínák részesedése itt a legegyszerűsebb. A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem természetesen más entitást jelent: az elmúlt esztendőben csaknem annyi magyar költségvetési támogatást kapott, mint amennyit az IKA összesen 1990-2001 között *nyújtott*. 1990-2001 között a három költségvetési forrásból az erdélyi régió (az Erdélyi Magyar Tudományegyetemnek nyújtott támogatással együtt, amellyel most nem foglalkozunk) támogatásként összesen 6,7 milliárd forintot kapott. 1990-2001 között a *Vajdaság* 210 millió forinttal részesedett a támogatásokból. Ennek felét az *otthoni ösztöndíjak* (diáksegélyek) tette ki. A szerencsétlen sorsú tartományban a támogatáspolitikai célpontjai esetlegesen voltak. Egyetlen markáns fejlesztés Zentán történt, ahol 1995 óta a Kertészeti Egyetem kihelyezett tagozatot működtet. Ez a magyarázata annak, hogy ebben a régióban a támogatásokból az agrártudomány részesedése (ösztöndíjak nélkül) ötvenegy százalék. I.m.777.

viszonylatban, amely évi 2-3 milliárd forintból „gazdálkodik” – egyéb honi támogatási rendszerekből is lehet lehívni összegeket, a megfelelő lobbizás igénybevételével. A reform itt is halaszthatatlan és a könyvkiadásban dolgozó szakemberek a gazdasági pályára állítás járható útjának a „támogatás kölcsön-rendszerben” elvet tartják járható útnak. Amely természetesen 100%-os rizikót jelent a kiadónak, ugyanakkor mintegy kényszeríti a ténylegesen piacsítható művek kiadására, akár megrendelésére. És a változásnak meg kell történnie, mert ez a támogatási rendszer ráadásul nem is EU-konform. (Pozitív diszkriminációnak minősül, azaz a konkurrenciatörvény hatálya alá esik.)

Anélkül, hogy bárkivel, bármilyen vitába bocsátkoznék, meg kell állapítanom, hogy pl. az erdélyi tudós- és művészársadalom számára mindig is hozzáférhetetlenek voltak azok az adatok, amelyek pontosan a támogatási összegek Magyarországon realizált részét illetik, mint ahogy a különböző kuratóriumok és alkuratóriumok működésének nyilvánossága, a döntéshozatali mechanizmusok átláthatósága is sok kívánnivalót hagyott maga után. (Ezt akkor is meg kell jegyezni, ha nagyon sok adat nyilvános és hozzáférhető.) Mellesleg, ez nagyjából mindenhol így van, és mégis fontos, ugyanis a filozófiai kérdés éppen abban van, hogy a tervezés, avagy a kultúrában-oktatásban való gondolkodás nagyobb mértékben ott kezdődik, vagy ott lehetséges, ahol az aktoroknak rálátásuk van a folyamat egészére. Ezt jelentené a kulturális kérdések áttekintése, megfontolása a leginkább illetékesek számára, akik persze nem a bürokraták. Másfelől, mint liberális oktatáspolitikus meg kell állapítanom, hogy mint ahogy a kulturális piacot alakító, működési feltételeit megteremtő egyik aktornak, a liberális állam illetékes intézményeinek is teljes joga van arra, hogy ezen a piacon támogatóként vagy haszonélvezőként fellépjenek. (Ezt az álláspontot képviseltem hozzászólásomban, amely a sajnálatosan megszűnt *Nappali Ház* nagyszerű összeállításában – VI.évf.1. szám – látott napvilágot. Azóta sem volt ilyen átfogó *débat* a magyar kultúra kérdéseiről.)

Vita a támogatáspolitikai hatékonyságáról

2004-ben Bárdi Nándor¹⁵ készítette el a támogatásokra vonatkozó összefoglaló adatbázist, amely immár az arányokra vonatkozóan is lehetővé teszi bizonyos súlyponti elképzelések kialakítását.

Költségvetési fejezet / Célelőirányzat	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Össz.	Össz. %
II. Országgyűlés / Társadalmi szervezetek támogatása																	
Magyarok Világszövetsége				200,0	200,0	180,0	220,0	162,6	183,7 ¹⁶	212,4 ¹⁷	256,9 ¹⁸					1615,6	2,04
Duna Televízió – Hungária Tv Alapítvány			300,0	1740,0 + 294,7	2400,0	2769,5 ¹⁹	2353,5 ²⁰	662,3 ²¹	1031,0	1124,0	984,9	1425,6	1425,6	1096,4	1279,0	18886,5	23,88
VII. Miniszterelnökség (1998-ban a X. fejezet, 1999-2001 XVIII. fej. Külügyminisztérium)																	
Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Hivatala	44,0 ²²	42,3 ²³															

¹⁵ Bárdi Nándor: *Látszat és való- a budapesti kormányzatok támogatáspolitikája. Magyar Kisebbség*, 2004.3.

¹⁶ Ez a tétel 1998-ban a Miniszterelnökség fejezetében szerepelt.

¹⁷ A KÜM fejezetében szerepelt.

¹⁸ Ua.

¹⁹ A XVIII. fejezetben az MKM-hoz sorolva.

²⁰ Ua.

²¹ Az I. fejezetben az Országgyűlés kiadásaihoz sorolva: Hungária Televízió Közalapítvány támogatása.

²² Mivel itt egy összevont összegről van szó, egy – a korabeli vezetők szerint – paritásos elven működő intézményben (közel annyian foglalkoztak határon túli ügyekkel, mint a hazai kisebbségekkel), az összeget megfelelt az éves részösszeg kiszámításakor.

²³ Ua.

Költségvetési fejezet / Célelőirányzat	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Össz.	Össz. %
Határon Túli Magyarok Hivatala			65,2	155,5	166,6	175,0	215,3	254,5	297,5	655,8 ²⁴	1294,6	3888,0 ²⁵	3006,9	743,0	698,9	6181,3	7,81
Kisebbségi koordinációs (2004-ben határon túli koordinációs) keret					43,0	34,0	75,5	292,3	90,2	83,0 ²⁶	83,0	(241,3) ²⁷	(241,3) ²⁸	560,0	324,0	2067,6	2,61
Kézfogás (1996-tól) Új Kézfogás Közalapítvány			(150,0) ²⁹	(100,0) ³⁰	(100,0) ³¹	200,0	300,0	305,5	340,0	302,3 ³²	296,0	546,0	546,0	560,7	560,7	4307,2	5,44

²⁴1999, 2000, 2001 a KÜM fejezetében.

²⁵ Ebben benne foglaltatik: 422,1 M forint mint költségvetési terv a HTMH részére; a 2231/2001. kormányhatározat 904,1 M forintnyi átcsoportosítása (Nem közlik, hogy honnan származik az összeg.); 492 M forintot a 2374/2001. kormányhatározat alapján a költségvetés általános tartalékából célelőirányzatként (Egyben hatályon kívül helyezte a 2253/2001. kormányhatározatot, amely 202 M forintot csoportosított át az OM határon túli oktatás fejezetébe, valamint 302 M forintot a KÜM határon túli felsőoktatás fejlesztés fejezetbe. – Nem közlik, hogy honnan származik az összeg.); 343,4 M forint, a 2318/2001. kormányhatározat alapján a költségvetés általános tartalékából; 241,3 M forint a KKK; 1958 M forint a határon túli felsőoktatás fejlesztésének támogatására szolgáló tétel.

²⁶ 1999, 2000, 2001 a KÜM fejezetében található.

²⁷ A KÜM fejezetében, a HTMH kiadásai között található.

²⁸ HTMH kiadásai között található.

²⁹ Az Illyés Alapítvány forrásaiból.

³⁰ Az Illyés Alapítvány forrásaiból.

³¹ Az Illyés Alapítvány forrásaiból.

³² 1999, 2000, 2001 a KÜM fejezetében található.

Költségvetési fejezet / Célelőirányzat	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Össz.	Össz. %
Illyés Alapítvány (1991-ben: 15,0 15,0 Határon Túli Magyarságért Alapítvány 1995-től közalapítvány)	15,0	15,0	(35,9 + 250,0 ³³) 285,9	300,0	615,0 ³⁴	312,0	450,0	453,3,	506,0	801,1 ³⁵	1684,3 ³⁶	1021,2	1021,2	1021,2	1021,2	9172,2	11,59
Ady ösztöndíj															90,0	90,0	0,11
Pro Hungaris Kulturális és Értékközvetítő Alapítvány támogatása						8,5 ³⁷	0,0	0,0	10,0	9,8 ³⁸	9,6	14,6	14,6	14,6	11,3	93,0	0,11
Határon túli sajtó támogatása				60,0	33,3											93,3	0,11
Pro Professione Alapítvány					200,0											200,0	0,25
Kárpátaljai															50,0	50,0	0,06

³³ A költségvetés általános tartalékából a határon túli magyarság támogatására fordított kiadásokból.

³⁴ A költségvetés tartalékalapjából a Boros-kormány 400 millió Ft-ot megítélt az Illyés Alapítványnak, amelyből 300 millió kerül át az Új Kézfogás Közalapítványhoz, 100 millió pedig visszakerült a pótköltségvetésbe.

³⁵ 1999, 2000, 2001 a KÜM fejezetében található.

³⁶ A 800 milliós beállított költségvetési kiadáshoz a tartalékalapból rendeltek még 900 millió forintot. Ez utóbbi összegből 300 millióval a Duna Tv-t, 300 millióval a határon túli magyar médiát, pályázatokon keresztül és 300 millióval a határon túli tv stúdiók felszerelését támogatták.

³⁷ 1995,1996-ban az MKM fejezetében.

³⁸ 1999, 2000, 2001 a KÜM fejezetében található.

Költségvetési fejezet / Célelőirányzat	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Össz.	Össz. %
Alap																	
Délvidéki Alap												502,0			200,0	702,0	0,88
Magyarország 2000 konferencia									13,0	5,7		35,6 ³⁹				54,3	0,06
Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány									50,0	39,2 ⁴⁰	(19,2) ⁴¹		60,0	50,0	60,0	278,4	0,35
Határon túli magyar felsőoktatás fejlesztése												(1958,0) ⁴²	(1838,0) ⁴³	1958,0	1894,0	7648,0	9,66
Az Sztv. végrehajtására														297,7	150,0	447,7	0,56
Nevelési okt., tankv., taneszk. tám.													(1200) ⁴⁴	1200	1700,0	4100,0	5,18

³⁹ A KÜM fejezetében.

⁴⁰ 1999, 2000-ben a KÜM fejezetében.

⁴¹ Az összeg a TLA költségvetésében jelent meg.

⁴² Az összeg a HTMH költségvetésében jelent meg.

⁴³ A HTMH kiadásai között szerepel.

⁴⁴ A 2012/2002. kormányhatározat 1200 M forintot az oktatási-nevelési támogatásra a költségvetés általános tartaléka terhére a KÜM részére ítelt meg, amelyet az IKA használhatott fel céltámogatásként. A 2124/2002. kormányhatározat lehetővé tette, hogy más, a kedvezménytörvény hatálya alá tartozó támogatásokra is felhasználható legyen. A KÜM-HTMH-hoz rendelt összeget, szerződéssel az IKA osztotta tovább 300 milliót oktatási és nevelési támogatásként, 900 milliót pedig határon túli szervezetek, egyházak infrastrukturális támogatására.

Költségvetési fejezet / Célelőirányzat	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Össz.	Össz. %
Református Világszövetség európai nagygyűlése megrendezésének támogatása													250,0			250,0	0,31
Szabadkai Magyar Ház														154,0		154,0	0,19
XVII. Művelődési és Közoktatási Minisztérium																	
Határon túli könyvkiadás támogatása		21,5	49,0	56,6	73,9	39,9	0,0	0,0	0,0							240,9	0,30
Szakosztályi keret ⁴⁵	4,7	3,7	9,0	11,2	18,1											46,7	0,06
Szomszédos országok diákjainak támogatása			19,7	47,3	65,2	30,4	280,0	0,0	0,0							442,6	0,55
Határon túli magyar pedagógusok továbbképzése				31,2	53,3	36,9,	0,0	0,0	0,0							121,4	0,15
Erdélyi Magyar Templomok Alapítvány						10,0										10,0	0,01

⁴⁵ A keretösszeg átkerült a Nemzeti Kulturális Alapba.

Költségvetési fejezet / Célelőirányzat	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Össz.	Össz. %
Tankönyvkiadás		2,0	6,0	14,3	20,0											42,3	0,05
XVIII. Külügyminisztérium																	
Teleki László Alapítvány ⁴⁶		83,0	177,3	271,0	101,8	66,8	70,0	70,0	70,0	62,2	79,7	03,7	103,7	135,7	101,7	1461,4	1,84
Horvátországi újjáépítés támogatása										202,0	0,0	0,0	0,0			202,0	0,25
Kárpátaljai árvízkárosultak támogatása										85,0	0,0	200,0	0,0	0,0		285,0	0,36
Lendvai Művelődési Ház												100,0				100,0	0,12
Esély a stabilitásra Közalapítvány (Szegedi folyamat)											350,0	200,0	200,0	100,0	125,0	1075,0	1,57
Jó Szomszédság (Nyíregyházi folyamat)															125,0	125,0	0,15
Erdély Magyarorságot Alapítvány támogatása												30,0				30,0	0,03

⁴⁶ 1998-ig a Miniszterelnökség fejezetében szerepelt.

Költségvetési fejezet / Célelőirányzat	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Össz.	Össz. %
Társadalmi kapcsolatok és határon túli magyarság külpolitikai támogatása															23,0	23,0	0,02
A Magyar Igazolvány miatt szükséges konzuli alrendszer informatikai háttérének kiépítésére													2020,16 ⁴⁷			2020,16	2,55
XX. Oktatási Minisztérium																	
Határon túli magyarok oktatási és kulturális támogatása									237,4	183,9 (455 a terv)	169,2 (400 a terv)	258,0 ⁴⁸	651,9	1365,0	1023,0	3888,4	4,910

⁴⁷ A 2002/2002. kormányhatározat a Magyar Igazolvány miatt szükséges konzuli alrendszer informatikai háttérére. (Nem közli, hogy honnan származik az összeg.)

⁴⁸ A költségvetési tervben 400 M szerepelt.

Költségvetési fejezet / Célelőirányzat	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Össz.	Össz. %
Határon Túli Magyar Oktatásért Apáczai Közalapítvány										0,0 ⁴⁹	100,0	(159,0) ₅₀	(106,2) ₅₁	(50,0+250,0) ⁵²	200,0	865,2	1,09
OM-MTA határon túli kutatás támogatás ⁵³										30,0	(30,0) ⁵⁴	(30,0)	(30,0)	(30,0)	(30,0)	180,0	0,22
Márton Áron Szakkollégiumért Alapítvány															30,0	30,0	0,03
Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány															110,0	110,0	0,14
Selye János Egyetemért Alapítvány															770,0	770,0	0,97
XXI. Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium ⁵⁵																	

⁴⁹ A Szakképzési Alapból kapott támogatások 1999: 500 M, 2000: 650 M, 2001: 686 M, 2002: 650 M, 2003: 700 M.

⁵⁰ Külön kiadásként nem szerepelt, de más tételből ezt az összeget biztosították.

⁵¹ Külön kiadásként nem szerepelt, de 50 milliót más tételből biztosítottak, 50 + 6,2 millió pedig az Informatikai Titkárságtól érkezett.

⁵² Külön kiadásként nem szerepelt, de 50 milliót más tételből biztosítottak, 250 millió pedig a Foglalkoztatási és Munkaügyi Minisztériumtól érkezett.

⁵³ Domus Program, amelybe az OM és az MTA évente egyaránt 30-30 millió forinttal vesz részt.

⁵⁴ Nincs külön fejezetként elkülönítve 2000-2004 között.

⁵⁵ 1997-ig Népjóléti Minisztérium, 1998-2001-ben a Mocsáry Alapítvány a SzCsM fejezetében, a Külföldön élő magyarok ellátását segítő alapítvány – azaz a Segítő Jobb Alapítvány – az Egészségügyi Minisztériumnál szerepelt

Költségvetési fejezet / Célelőirányzat	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Össz.	Össz. %
Külföldön élő magyarok ellátását segítő alapítvány				110,0	120,0	140,0	180,0	190,0	190,0	220,0	0,0	0,0	0,0	0,0		1150,0	1,45
Segítő Jobb Alapítvány (2000 előtt az előbbi tétel ue.)											280,0	290,0	290,0	304,0	250,0	1414,0	1,78 (+1,45)
Mocsáry Alapítvány			22,0	30,0	30,0	25,0	20,0	20,0	20,0	49,2	45,2	70,0	77,7	81,6	60,0	548,7	0,69
Kárpátaljai árvízkárosultak támogatása					20 ⁵⁶										20,0	20,0	0,02
		6,0 ⁵⁷													6,0	6,0	
XXIII. Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma																	

⁵⁶ A Népjóléti Minisztérium fejezetében szerepelt.

⁵⁷ A Népjóléti Minisztérium költségvetésében erre a célra fordított összeg. (HTMH kimutatás 1995. TLA Kv...)

Költségvetési fejezet / Célelőirányzat	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Össz.	Össz. %
Határon túli magyar színházak támogatása								19,5 ⁵⁸	60,0+ 18,1 ⁵⁹	70,0+ 1,9 ⁶⁰	75,0	76,0	82,6	80,0	100,0	583,1	0,73
Határon túli magyarok kulturális támogatása					7,4 ⁶¹	5,8	206,4	235,1	525,0	126,7	278,6+ 74,8	258,0	278,6	250,0	270,0	2516,4	3,18
Határon túli csángó magyarok kulturális támogatása										0,0	0,0	51,2 ⁶²	94,6	100,0	100,0	345,8	0,43
Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága								20,0+ 30,0 ⁶³	33,9 ⁶⁴	32,0	40,0	43,0	43,0	45,0	42,5	329,4	0,41
XXIV. Ifjúsági és Sportminisztérium																	
Határon túli fiatalok együttműködési programja										0,0	46,6	70,8	75,10	136,0	65,0	393,5	0,49

⁵⁸ 1997-98-ban az MKM fejezetében.

⁵⁹ A 18,1 M az OM ugyanezen a címen futó keretében szerepelt.

⁶⁰ Az 1,9 M az OM ugyanezen a címen futó keretében szerepelt.

⁶¹ 1994-1998 között az MKM fejezetében.

⁶² A költségvetésben 100 M forintot terveztek.

⁶³ 20 millió Ft az MKM fejezetében, 30 millió Ft az Országgyűlés fejezetében található.

⁶⁴ Az OM fejezetében.

Költségvetési fejezet / Célelőirányzat	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Össz.	Össz. %
Határon túli magyar gyermek és ifjúsági szervezetek és ernyőszervezetek támogatása															30,0	30,0	0,03
XXV. Informatikai és Hírközlési Minisztérium																	
Határon túli magyarok informatikai támogatása															300,0	300,0	0,37
XXXIII. Magyar Tudományos Akadémia																	
Határon túli magyar tudósok támogatása										5,0	1,5	(47,0)	(47,0)	47,0	47,0	194,5	0,24
Arany János Közalapítvány támogatása												100,0	100,0	100,0	100,0	400,0	0,50
A Szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény végrehajtását biztosító előirányzatok																	
Belügyminisztérium A magyar igazolvány, a												2549,5 ⁶⁵	824+ 71,5+ 1042,8 ⁶⁶	?	?	4487,8	5,67

⁶⁵ A 2218/2001. kormányhatározat 2549,5 M forint átcsoportosítása a Miniszterelnöki Hivatal fejezeti kezelésű előirányzat informatikai feladatoktól a Belügyminisztérium részére a Magyar Igazolványokkal kapcsolatos informatikai háttér megteremtésére.

⁶⁶ A 2002/2002. kormányhatározat a Belügyminisztérium részére az informatikai többletköltségekre, illetve a kapcsolódó működési költségekre 824 M-t, valamint a Közigazgatási Hivataloknak 71,5 M forintot biztosított. A 2216/2002. kormányhatározat (Medgyessy-kormány) 1522,8 M forintot pótelőirányzatként csoportosított át a

Költségvetési fejezet / Célelőirányzat	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Össz.	Össz. %
magyar hozzátartozói igazolvány kérelmek feldolgozása, illetve az okmányok gyártásának költségei (2002. júniusi kormányhatározat)																	
Mindösszesen (millió)	41,7	152,3	934,1	3321,6	4167,6	4033,8	4370,2	2715,1	3645,8	4301,2	37913	12053,0	1,261	10729	11941,3	79130,5	
Összesen a Duna Tv nélkül (millió)	41,7	152,3	634,1	1086,3	1767,6	2017,0	1622,9	2052,8	2614,8	31767,62	5194,4	1060,7	11137,5	9633,5	10662,3	60244,0	
Központi költségvetés kiadási főösszege (milliárd) ⁶⁷	642,266	950,095	1170,283	1451,196	1778,432	1968,397	2209,118	2703,051	2801,855	3510,634	3788,276	4470,903	5826,868	5310,575	64470,9035		
A támogatások %-os aránya a kiadási főösszeghez viszonyítva a			0,798	0,228	0,234	0,204	0,197	0,20	0,20	0,122	0,163	0,269	0,215	0,201	0,194		

Belügyminisztérium részére az általános tartalékalapból a Magyar Igazolvány bevezetésével és működtetésével kapcsolatos költségekre. Ebből 480 M forintot a 2376/2002. kormányhatározat lecsipett fejezeten belüli átcsoportosításként.

⁶⁷ Adott esetben a pótköltségvetéssel együtt.

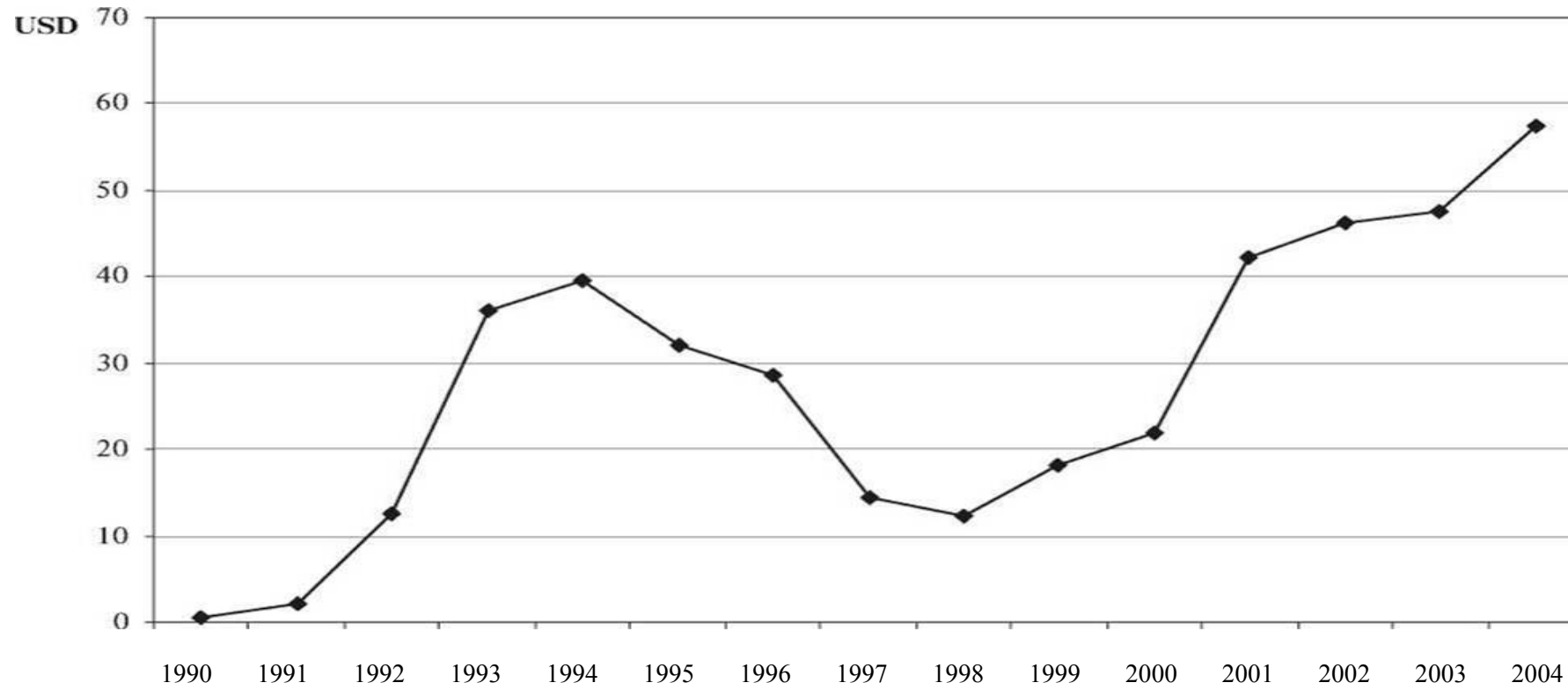
Költségvetési fejezet / Célelőirányzat	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Össz.	Össz. %
Duna Tv-vel																	
A támogatások %-os aránya 0,006 a kiadási főösszeghez viszonyítva a Duna Tv nélkül	0,016	0,054	0,074	0,099	0,105	0,173	0,076	0,094	0,1910	0,237	0,237	0,181	0,181	0,173			
A támogatások értéke USD-ben ⁶⁸ (millió)	0,659	2,038	12,501	36,088	39,642	39,6423	28,619	14,538	12,332	18,124	21,891	42,084	46,221	47,477	57,432		
Összes költségvetési támogatás 100% növekedési dinamikája (Előző év 100%)	365%)	613%	355%	125%	96%	108%	62%	5,4%	162%	143%	195,0%	103,9%	85,4%	112,9%			
Összes költségvetési kiadási főösszeg növekedési dinamikája	100%	147,9%	123%	124%	122,5%	130%	%123%	124%	104%	118%	108%	118%	130%	91/116 % ⁶⁹	115,4%		

⁶⁸ Minden esetben a Duna Tv támogatását tartalmazó összeget és a tárgyév MNB éves átlagárfolyamát vettem alapul, kivéve 2002-2004-et, ahol a január 1-i árfolyamot vettem figyelembe.

⁶⁹ Itt torzíthat, hogy 2002-ben a végrehajtott költségvetés kiadási főösszegével számoltam, míg 2003-ban a tervezett kiadási főösszeget vehettem csak alapul. Ha a 2002-ben tervezett összeghez viszonyítok, a két kiadási tervezet növekedési dinamikája 116%.

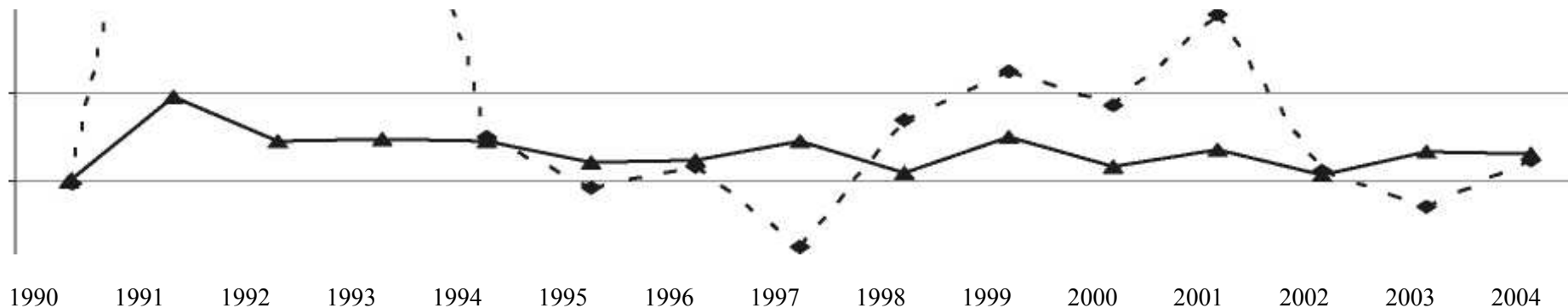
A támogatások értéke USD-ben (millió)

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
0,659	2,038	12,501	36,088	39,462	32,093	28,619	14,538	12,332	18,124	21,891	42,084	46,221	47,477	57,432

A költségvetés végrehajtott kiadási főösszegének és a támogatás növekedési dinamikájának összehasonlítása (%)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Összes költségvetési támogatás növekedési dinamikája (Előző év 100%)	100	365	613	355	125	96	108	62	134	162	143	195	106	85	112
Összes költségvetési kiadási főösszeg növekedési dinamikája (Előző év 100%)	100	147,9	123	124	122,5	110	112	122	104	125	108	118	103,9	116	115

Bárdi Nándor legfontosabb következtetése magában a támogatás teljes összegének a megnevezésében van: „Az előbbi táblázat alapján a magyarországi állami költségvetésből határon túli magyarok támogatására összesen 79,1305 milliárd forinttal számolhatunk 1990-2004 között” – írja. Ez a következtetése egybevág az én általam, más forrásokból elért számmal: 50 milliárd az általam vizsgált tíz év alatt.

Ha a 15 év összes támogatásán belül vizsgáljuk az arányokat, akkor nyilvánvaló, hogy az összes támogatásnak 60%-a a 2001-2004 közti időszakra tehető. A szerző következtetéseit számos ponton vitatták független szakemberek és a magyar szakrezortokban dolgozó tisztviselők.

„A támogatások célját tekintve három *fő magyarságpolitikai projektet* lehet kiemelni. A közös nemzeti kommunikációs szerkezet, a közös magyar kulturális nyilvánosság (döntően a Duna Tv finanszírozása a határon túli magyar média – az előbbihez képest elenyésző) támogatása az ösztámogatások negyedét teszi ki. Az oktatási támogatások, a felsőoktatás-fejlesztés támogatása az összes támogatás 20-22%-át képezik, kb. egy ötödét. A harmadik nagy projekt, a kedvezménytörvény végrehajtása az oktatási-nevelési támogatásokkal együtt 14%-ot tesz ki. (Az okt. nev. Támogatás önmagában 5,18%-os tétel.)

A célok szempontjából egy másik körbe tartozik *a rendszer kormányzati működtetése*, amelyre az összes támogatások kb. 8%-át fordították, és azok a közalapítványok, költségvetési tételek, amelyek egyszerre sokféle igényt: a külmagyar szerkezetek működtetését hívatottak megoldani. Az ilyen típusú támogatások arányát 19-20%-ra becsülöm. (Ezt döntően az IKA és Kisebbségi Koordinációs Keret határozza meg 11,6%-os, illetve 2,6%-os arányával, és ehhez jönnek a segélyalapok, egyszeri támogatások stb.)

A harmadik körbe a különböző *szakcélú támogatások* tartoznak. Egészségügyi támogatásokra 4%-ot, gazdaságfejlesztésre 5-6%-ot, **kulturális életre 5%-ot, tudományos célokra 3-4%-ot fordítottak az elmúlt 15 évben a magyar állami költségvetésből a határon túli magyaroknak szánt forrásokból.** „(Az én kiemelésem. EP.)

„A támogatások területi eloszlása országonként külön vizsgálatot igényelne. A fő politikai vitakérdés csak másodsorban az országok közti arány. A legtöbb szóbeli polémia arról folyik a magyar-magyar támogatáspolitikai viszonyrendszerben, hogy a támogatások milyen arányban „maradnak Magyarországon”. Összeállításom alapján ezt az arányt 40-46%-ra becsülöm, 15 év tekintetében. Ezt azonban nem tartom döntő kérdésnek azáltal, hogy bizonyos tételeket a határon túli magyarok támogatásához sorolunk vagy onnan kivesszünk, ez az arány a szerint változik. (Itt azt vethetjük közbe, hogy a teljes összeg viszonylatában ez azonban hallatlan arány, ami politikai megítélést igényel!) Ennél fontosabbnak tartom, hogy *a programokról hol és legfőképp milyen körülmények között születnek a döntések.* S itt sem a magyarországi-kiulmagyar helyzetkonfliktus a lényeges, hanem hogy milyen akaratképződés végeredményeként születnek ezek meg. Az eddigi három nagy projektről azt mondhatjuk, hogy **felvállalóik politikai döntéshelyzetbe jutva értelmiségi vágyaikat valósították meg.** Ezek **Magyarországon született ad hoc tervek voltak.** (Az én kiemelésem. EP.) A felsőoktatás-fejlesztési program és a státustörvény bejelentése nemcsak a közvéleményt, hanem a szakértőket, illetve a határon túli politikusok jó részét is meglepte.

Végezetül a támogatáspolitikai rendszeren belül a *nagy programokat* (Duna Tv 23,9%; felsőoktatásfejlesztés 12%, kedvezménytörvény végrehajtása 13%) és a *közalapítványok* forrás-újraosztását különíthetjük el (IKA 11,6%; UKK 5,4%; Segítő Jobb 2,9 %, KKK 2,6%; AKA 1,0%⁷⁰). Ebből látszik, hogy az összes támogatás 49%-a, illetve 23,5%-a ezeken az intézményeken keresztül folyik. Ezek után kétséges az a támogatáspolitikai toposz, hogy annyira szétszórt a forráselosztási rendszer, hogy öntörvényű és irányíthatatlan. Inkább arról lehet szó, hogy az

intézmény-fenntartásnak nincs külön kerete, és a jelenlegi nagyságrend mellett, ha az intézményfenntartási igényeket kielégítették, akkor az ezekben megvalósítható célprogramokra (pl. tömeges angol nyelvoktatás, számítógépes ismeretek, könyvelési ismeretek stb.) már nincs forrás.”

Nem nagyon lehet értékelni azt a viszonyt, amely az oktatás-tudományra fordított 3-4 százalékos, valamint itt a felsőoktatásfejlesztésre fordított 12 százalékos arány között fennáll?!

A támogatási rendszer alapproblémáit Bárdi a következőkben foglalta össze:

A határon túli támogatási igények ellátása egyre inkább alapfeladatként jelentkezik. Alapfeladatokat ellátni a jelenlegi rendszerben döntően társadalmi szervezeti formákban (közalapítványok) egyre kevésbé lehet és érdemes. és megvalósítani A kuratóriumok politikailag kiszolgáltatottak. A támogatási összegek növekedése miatt elengedhetetlen a rendszer ésszerűsítése, hatékonyságának növelése. Ha erre megvolt is a politikai akarat, szakmai szempontokból ezt jelenleg döntően négy dolog akadályozza:

A megfelelő döntésekhez és a koordinációhoz nem rendelkezünk megfelelő információkkal. *Jelenleg nincs, de most készül olyan nyilvántartás, amely egységes rendszerben kezelné valamennyi határon túlra irányuló, költségvetési forrásokból származó támogatás adatait.*

Az utóbbi 10 év támogatáspolitikájáról nem készültek hatékonyságvizsgálatok. (Itt azt kell megjegyeznünk, hogy van egy bizonyos feltételezettségi viszony hatékonyságvizsgálat és tervezés között. A legnagyobb probléma az, hogy nem rendelkezünk semmilyen módszertannal a hatékonyságkutatásokra vonatkozóan. Ez különösen az oktatás és kutatás-fejlesztés, valamint a kulturális támogatások esetében van így. Általában a nem közvetlenül profitorientált vagy nonprofit tevékenység esetében van ez így.)

Az egységes nyilvántartási rendszer mellett az egységes pénzkezelési, fölhasználási és elszámolási rendszer is hiányzik

A jelenlegi rendszer megváltoztatásában a határon túli politikai elitek sem érdekeltek.

A jelenlegi rendszer az átláthatatlansága mellett tele van alkukkal, kényszerhelyzetekből adódó szabálytalanságokkal.

A vitában megszólaló Elekes Botond⁷¹ a táblázat fontosságát abban látta, hogy ... egyáltalán elkészült. Nem tartotta azonban alkalmasnak arra, hogy ebből bármilyen szektorális következtetés levonható legyen.

„A táblázat egyfelől az egyes fejezeti előirányzatok (költségvetési sorok) 15 éves periódusra vonatkozó összesítését (az egy sorban szereplő számok összege), másfelől a vizsgált tizenöt költségvetési évre vonatkozó, egy-egy évre kiszámolt summákat (az egy oszlopban feltüntetett számok összege) is tartalmazza. Magyarországon az elmúlt 15 évben a gazdasági infláció mértéke összesen százas nagyságrendű volt. Bár a különböző évekre vonatkozó sarokszámok összegzése matematikailag lehetséges, de az így kapott összegek semmilyen mérvadó elemzésre nem alkalmasak. Ahhoz, hogy a sarokszámok összemérhetőek, egymással kompatibilisek legyenek, az összegzéseket megelőzően a közgazdaságban elfogadott ún. jelenérték számításokat kellett volna végezni. Ezt a hiányosságot nem pótolja az egy-egy évre vonatkozó sarokszámok konvertálása USD-re. (Itt jegyzem meg, hogy Bárdi a sorokban szereplő adatokat nem számolta át dollárra – összegzésüket megelőzően —, mert valószínűleg ő maga is belátta ennek a módszernek a felületességét.)”

Elekes Botond javaslatai azon a kultúrnemzeti elképzelésen alapultak, hogy amennyiben a magyar kultúra egészét valóban az egészségességi szempontok alapján mérlegeljük, akkor a külföldi felsőoktatási-kulturális intézmények működését is egy ilyen rendszerben kell láttatni, és ami ennél fontosabb – végezni. Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy ezek az intézmények támogatást kapnak- ha kapnak – államaik költségvetéséből, tehát ez a támogatás értelemszerűen

⁷¹ Elekes Botond: *Rész az egészben. Gondolatok a határon túli magyar közösségek támogatásáról.* Magyar Kisebbség 2004.3.

egy kiegészítés lehet. Másrészt – amint Elekes Botond megjegyzi – valóban nagy problémákat vet fel az, hogy ezek az intézmények bevételeik után „otthon” adóznak. Tehát a reális támogatási összegek kalkulációja komplexitási fokában messze meghaladja az *ad hoc* számítgatás esetlegességeit.

„Ha komolyan vesszük a támogatást...”

Entz Géza⁷² azt hangsúlyozta, hogy a magyar költségvetés 1 ezrelékpontnyi összege *nem jelent reális nemzetpolitikai opciót, ami a támogatáspolitikát illeti*. Hangsúlyozta azt, hogy a vizsgált 15 év alatt soha nem dolgoztak ki szakpolitikai opciókat az egyes támogatandó területek reális szükségleteit és lehetőségeit felmérve. A tudományos helyzetfelmérés és értékelés megalapozhatja az egyes területekkel kapcsolatos reális célrendszereket, amelyben a magyar nemzetpolitikai-kormányzati álláspont és a helyi akarat (otthonmaradás, minőségi élet, európai betagozódás) találkoznak. Kifejezte abbéli véleményét, hogy a döntések nyilvánossága szükséges és a transzparencia megoldhatja a politika és a döntési pozíciókban levő szakértelmiség összefonódásának felszámolását.

Misovicz Tibor⁷³ véleménye szerint az EU-csatlakozás azt a lehetőséget is jelenti, hogy politikailag nettó befizetőként a magyar állam elvárja kisebbségeinek a politikai biztosítását azon államok részéről, ahol azok élnek és adóznak. Egyébként soha nem lehet megnyugtató módon tisztázni, hogy mekkora lehet a magyar adófizetők „önzetlensége” és „segítőkészsége” akár az 1,5 akár az esetleges 2 ezrelékes támogatási kvóta odaítélése esetében? (Persze csak úgy magunknak kérdezhetjük meg: ugyan miért nem merülnek fel ezek az aggályok soha sem, ha mondjuk más államok kisebbségeikkel kapcsolatos politikáját vizsgáljuk?) A szerző figyelmeztetett a támogatáspolitikát *megvalósító* magyar kormányintézmények státusának a bizonytalanságára, amely azzal járt, hogy azok állandóan bővültek és a támogatási összegek nagy része ment el ezen intézmények fenntartására. Ennél azonban fontosabbnak tartotta, hogy magukban a döntéshozó grémiumokban legyenek olyan szakemberek, akik a kultúra gazdaságtanának a szakterületéről jönnek. Elkerülhetetlennek tartotta – másokkal egybehangozva – a normatív támogatás elvének az érvényesítését.

Tanulmányunk jelenlegi keretei nem teszik lehetővé a vita nagyobb terjedelmű ismertetését, jóllehet számos további észrevétel elemzése újabb fontos szempontokat adhat az intézményépítésben.

Ez még akkor is így van, ha megint új helyzet állt elő azzal, hogy a támogatáspolitikában teljes strukturális változás jött létre azzal, hogy a az addigi fő osztó szervezet, a HTMH a miniszterelnökség hatáskörébe került, és minden közalapítványt a Szülőföld Alapba összpontosítottak. A szervezeti keret végső formáját azonban még nem nyerte el, mint ahogy a magyar kormányzat is csak azt hangsúlyozza, hogy a 2007-es támogatási összegek megmaradnak a 2006-os szinten. Csak az világos, hogy semmilyen közalapítványi-civil szervezeti formában megvalósuló támogatáspolitikának nem lesz helye, hanem lesz hely a régiófejlesztési összefüggésekben kialakított kormányzati támogatáspolitikának. Ennek szervezeti struktúrája azonban ma még ismeretlen.

A filozófiai kérdés tehát ez: hogyan alakítja a támogatáspolitikát a magyar kultúra szerkezetét, beleértve a határon túli magyarok kultúráját?⁷⁴ Milyenek lesznek ebben a függelmi viszonyok? Realizálódik-e mentális szinten a magyarországi köztudatban –

⁷² Entz Géza: *Magyarország határon túli magyarsággal kapcsolatos támogatáspolitikája 1990 után*. Magyar Kisebbség 2004.3.

⁷³ Misovicz Tibor: *Magyar tampol@gov.hu. Megjegyzések a határon túli magyarok támogatásáról folyó vitához*. Magyar Kisebbség 2003.4.

⁷⁴ Első ízben egy 1994-ben Trisztben *Il ruolo culturale delle minoranze* címmel készítettem átfogó tanulmányt, amely az olasz nyelvű konferenciakötetben jelent meg, Ezt aztán folyamatosan kiegészítettem, van egy francia változata is. A legutolsó magyar forma *A romániai magyar nemzetiség kulturális jelene* címmel 2006-ban jelent meg Látélet c. kötetemben (Kalota Könyvkiadó, Kolozsvár).

hangsúlyozom a *locust* –, hogy itt nem egy idegen test támogatásáról, hanem a saját kulturális hagyományaihoz való viszonyról van szó?! A kultúrnemzeti összetartozás egyáltalán nem evidencia a magyar közgondolkodásban és politikai kérdés is, hogy azzá kívánják-e tenni, avagy nem. Egyébként ugyanis honnan ennek a támogatásnak a legitimitása? A külföldi magyarok a támogatást ugyanis valóban nyelvi-kulturális és nem állampolgári jogon, vagy attól eltekintve kapják. Ezeknek a kérdéseknek a végig-nem-gondolása a társadalmi nyilvánosságban rendkívül zavaró és veszélyes, tulajdonképpen méltatlan a magyar hagyományokhoz. Hadd érveljek egy példával: a hódoltság korában, a végvári kapitányok akkor is találtak egy rénes forintokat a külföldi egyetemekre induló diákok támogatására, amikor a katonaságnak nem tellett ki a hópénz, a zsold. Katonák lévén mégis jobban tudták, hogy betű nélkül sem lehet megélni.

Azt kell mondanom, hogy egy Klebelsberg Kunó méretű kultúrpolitikus nagyon is hiányzik ma nekünk. Ezzel persze nem akarom azt mondani, hogy minden további nélkül egyetértene e nagy kultuszminiszter ideológiai megfontolásaival és diskurzusával, amelyben az olasz korporatív államot és intézményeit tekintette mintának. De csak a maga gondolkodása számára, a magyar viszonyokra nem tartotta azokat közvetlenül lefordíthatóknak.⁷⁵

Visszatérve az alapkérdésekre: téziséem szerint egy (magyar) kulturális evolúciós jelenség elején vagyunk, amely nagymértékben összefügg a nemzeti fejlődéssel, avagy szétfejlődéssel. Persze a kultúrának megvan a maga autonómiája, amelynek az alapja a nyelvi kérdés, a nyelvi egység. Az oktatás-kutatás többnyire tervezhető, kalkulálható, a kultúra egésze azonban nem: a teremtő energiák, az alkotás lehetősége, ha meg is alapozható, nem tervezhető. A spontán folyamatok felfedezése, kibontakoztatása – amelyek végül is a szabadság lehetőségét jelentik –, autonómia-kérdések. Azaz ama bizonyos értékrendszer, moralitás, bensőségesség, személyesség közvetítése az ember felé, ami a kultúra értelme, vagy ez a kultúra. Ha most ennek a kulturális evolúciónak a fenomenológiáját próbáljuk meg követni, akkor azt látjuk, hogy a tervezés és a végrehajtás csak egy részét, nem is a legjelentősebb részét fedi le. De benne van a politika, mivelhogy a támogatás – lágyabb szóhasználat – az utóbbi tíz évben egyáltalán nem volt politikamentes, sőt bizonyos klienteláris érdekképviselő-kijárástól is szerveződött, amelyre csak rájátszottak az erősebb szakmai csoportok érdekeltségei. Ezt nem nevezhetjük spontaneitásnak, csak esetleges, akcidentális, rájátszó folyamatok valamilyen vektorának. Tehát, az a támogatási folyamat, amelyről beszélünk, igenis esetlegességi-politikai elemeket tartalmaz, egy nagyon kontraproduktív összefüggésben.

2005 szeptember 26-án Csete Örs, az AKA irodavezetője drámai hangvételű dokumentummal szólította meg a határokon túli tudóstársadalmat, mintegy háromszáz professzort. Felvételei persze alapvetően egy közigazgatási szakembernek a szempontjait tükrözik, aki a magyarországi demográfiai helyzet és munkaerőpiac szempontjából fogalmazza meg a látéleletet és a célokat. Nyilván meg kell fogalmaznia azt, hogy a támogatáspolitikát magyar kormányzati és nem pártpolitikai kérdés, azaz: „a határon túli oktatástámogatás kormányzati ciklusokon átívelő megújítását célozza.” „Amikor a határon túli magyar oktatásról gondolkodunk, előjáróban rögzíteni kell, hogy a rendszer jelenlegi állapota az elmúlt 15 év fejlődésének eredménye. Töprenghetünk arról, hogy mi és miért alakult úgy, ahogy, beszélhetünk arról, hogy rossz az elosztó rendszer, hogy nincs elegendő forrás. Hogy jórészt a tehetetlenség uralja a határon túli ügyet.” „A határon túli magyar oktatás fejlesztése nem a prognosztizálható demográfiai trendek, munkaerő piaci szükségletek

⁷⁵ Klebelsberg Kunó és az olasz modell részletesebb szemlézése megtalálható *Giovanni Gentile és Julius Evola magyar recepciójának történetéhez* c. tanulmányomban. In: *A totalitarizmus és a magyar filozófia*. Vulgo, Debrecen, 2005. 59-77.

figyelembevételével történik.”⁷⁶ Külön mellékletben foglalja össze és rendszerezi az elosztórendszer Magyarországon belüli és határokon túli hiányosságait, következtetése szerint a rendszer így gyakorlatilag működésképtelen, tekintettel arra, hogy semmilyen világos elképzelés nem működött, a célrendszer meghatározatlan, ezért alapfokon hatástalan.

Vajon az lenne a következtetésünk, hogy ennek eredménye lesz egy lehetőségeihez képest mérten is torz kulturális evolúció? Nem lehet ilyen következtetésünk, mert a kultúrában meglévő teremtő energiák igen gyakran képesek korrigálni a rossz röppályát, sajnos azonban ez teljesítménycsökkenéssel jár. Mindig teljesítménycsökkenéssel jár az, ha az aktorok *többnnyire* a saját működési feltételeiket kell hogy megteremtsek, azzal vannak elfoglalva.

A magyar kultúrában mindig is megvolt egy bizonyos sokrétegűség, sokalakúság: például az erdélyi kultúrának is megvan a maga viszonylagos autonómiája, saját arcúsága. Ezt azonban nem lehet abszolutizálni, mint ahogyan azt például a transzilvanizmus ideológiája tette, egy szép mítoszt kreálván a kényszerből.⁷⁷ Ha valami a magyar nemzetben és nemzetrészekben lehet közös, az a kultúra az. Ez azonban ismertséget, a fő elemek kölcsönös ismertségét kellene, hogy jelentse, mert ez a többlet, alkalmasint a nem várt *excedens* – és csak itt van a szomszédban. Ebben a kérdésben is csak a sokszínűség, a hatékonyság, a teremtőerők megsokszorozódásának az alapján állok, nem zárván ki, annak a lehetőségét, hogy a magyar nemzetfejlődés szempontjából is igen koherens érvek hozhatók fel az ismertség, elismertség és célracionális, hatékony támogatáspolitiká mellett.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni ama tény, hogy az információs társadalom, a hálózatiság, az elektronikus korszak feltételrendszerében a kultúrafogalom radikális átértelmezésre szorult és *ez is egy nyílt folyamat*. Mindenek előtt a történetiségnek a dogmájával kell leszámolnunk. Egy 1973-as híres tanulmányukban Ju.M.Lotman és Borisz Uszpenskij még ezt írhatták: „...mivel a kultúra emlékezet, vagy másképpen szólva a kollektíva által átéltek a leírása az emlékezetben, a kultúra elkerülhetetlenül összefügg az elmúlt (múlt idejű –ford.) történelmi tapasztalattal. Következésképpen, kialakulása pillanatában a kultúra nem konstatalódhatik (konstituálódhatik) rögtön kultúraként, ezt csak post factum ismerik el.”⁷⁸ Legyünk jóhiszeműek: számomra legalábbis nyilvánvaló, hogy akik manapság a hálózatokban különböző definiáltan kulturális jellegű tevékenységet végeznek – de önmagában az a tény is, hogy viselkedésük tudatosan kommunikatív –, a pillanatnyiségben, a jelenidejűségben ezt mint kulturális és nem csak bürokratikus-könyvelői tevékenységet fogják is fel, és ebben benne van az a bizonyos autotelikus (önmegszólító) funkció is, amelyet a kultúra sajátságosságának tartanak. (Ezt a kérdést a vallás, a hitgyakorlás funkcióinak a szempontjából is meg lehet közelíteni. Ez azonban itt nem lehetett az én feladatom, ámbár természetesen tisztában vagyok a vallási-vallásos kultúra jelentőségének a kérdésével vizsgált tematikám szempontjából.)

A történetiség alighanem a könyvkultúra kérdéséhez kötődik elsősorban és a hagyomány problémakörébe utalható.⁷⁹ Itt azonban világtörténelmi méretű változások zajlottak le, el kell fogadnunk Frank Tibor értékelését, amely egyben a kultúra jelenségével

⁷⁶ Csete Örs: *Javaslat a magyariskola program kidolgozására*. Kézirat

⁷⁷ Ezt a következőképpen fogalmazza meg az irodalomtudós Pomogáts Béla: 'A magyar kulturális-irodalmi regionalitás a trianoni kényszer, illetve a második világháború és 1956 utáni emigrációs hullám révén született meg. Ez Erdélyben egyszerűbben (mert itt mindig is volt egy erőteljesebb regionális hagyomány), másutt (pl. Csehszlovákiában és Jugoszláviában) nehezebben ment végbe. A kisebbségi magyar irodalmakra kettős – a regionális – és az egyetemes tájékozódás volt és maradt jellemző. (*A kulturális regionalizmus hagyománya és jövője*. Regio, 2. évf. 1991. 2.sz. 90.

⁷⁸ x x x *Jel-kommunikáció-kultúra*. Vál. és szerk. Hoppál Mihály és Vándor Ágnes. Budapest, 1977.177.

⁷⁹ Lásd ezzel kapcsolatban Nyíri Kristóf: *A hagyomány fogalma* c. tanulmányát. Magyar Tudomány, 1948.8.969-981.

és helyzetével kapcsolatos alapvető értékelés is: „A kultúra ma sokkal inkább a nézésre-látásra, illetve a hallásra épül, mint az olvasásra. Romlik az írott szöveg minősége, miközben a beszélt szöveg mind dinamikusabbá és hatásosabbá válik, és alkalmasabbnak mutatkozik a kommunikációra. Az írásbeliség kultúrájától útban vagyunk a szóbeliség és a képi kifejezés kultúrája felé.”⁸⁰ Ha jól megfigyeljük azonban, ez a leírás teljesen ráillik a folklór típusú kultúrára azzal a megköttéssel, hogy nem hagyományoszerű kommunikációs keretben megvalósuló jelenségről van szó. Ugyancsak e változást jellemezve idézhetjük a Walter J. Ongra hivatkozó Nyíri Kristóf egy 1998-as tanulmányában megfogalmazott véleményét: „Ongé az érdem, hogy *szintézist* teremtett a posztliterális, a literális és a preliterális kommunikáció elméletei között. »A telefonnal, rádióval, televízióval s a különböző fajta hangszalagokkal – írja Ong –, az elektronikus technológia a *másodlagos szóbeliség* korába hozott el bennünket, Ez az új szóbeliség feltűnő hasonlóságokat mutat a régivel: részvételi misztikájában, a közösségi érzés fokozásában, a jelen pillanatra történő összpontosításában.«” Nyíri Kristóf is kitért arra, hogy Ongnak a hagyományos írásbeliséggel kapcsolatos nézetei már nem voltak fenntarthatóak, amennyiben annak továbbra is döntő szerepet tulajdonított.

Mindkét helyzetértékelést figyelembe véve én inkább azt emelném ki, hogy a továbbiakban pontosan ennek a jeleni dejűségnek, valamint a részvételnek a tartalmát nem elemezték kellő mélységben. Ennek egyik dimenzióját egy sajátos szerepcserében látom, abban, hogy a hálózatokban mindenki aktor és közönség is, egy igen intenzív szerepfelvétel és vállalás van ebben. Az anonimitás folytonos leküzdése pontosan egy személyességet jelent, amelyben a megszólalás tartalma (mért nem mondhatnám kultúrája) döntő lehet.

A jelen idejűséggel kapcsolatos kérdések elemzésére Bohár András, a sajnálatosan az idén elhunyt kiváló kultúrfilozófus hívta fel a figyelmet könyvében, amelyben a jelenkori kultúráközvetítés három hiposztazációjának megjelölésében (továbbra is egy implicit történetiséget tulajdonítva a kultúrának) azt tartotta fontosnak, hogy a kultúráközvetítésben az az intencionális elem a legfontosabb, amely *a jelenvalólétet mint ön- és világmegértést tartalmazza*.⁸¹

A hálózottság alapján véve globalizációs kérdés, amely ismét felveti a nyelvi problematikát. Idézett tanulmányában Frank Tibor arra is kitér, hogy milyen módon váltja le az amerikai nyelvi referencia- és kulturális rendszer a németet, amelyek a magyar egykor organikus kapcsolatban volt. Mintánk tehát van a fordulat értelmezésére, és következtetéseink is lehetnek arra vonatkozóan, hogy a magyar tekintetében milyen lehet a helyes nyelvpolitika. A hálózottság valamint a globalizáció más kérdéseket is felvet. Egy alapvető tanulmányában Nyíri Kristóf arról értekezik – Manuel Castells nyomán –, hogy a nemzetállam funkciót veszít. Ezzel egyet is érthetünk, azzal a kiegészítéssel, hogy funkciókat teremt és nyer is. Egyrészt pontosan a lokális funkciók területén, például azzal hogy hálózati rendszereket telepít és működtet. (Éppen a kisebbségek vonatkozásában is, a magyar állam jelentős szerepet vállalt ebben.) Tehát információs politikája van. Nem beszélve arról, hogy – ha akarja, ha nem – ellenőrző funkciókat kell, hogy gyakoroljon, azaz, másodlagos rendszereket kell, hogy telepítsen.⁸² Nem beszélve az ezzel kapcsolatos jogalkotási funkciókról.⁸³

⁸⁰ Frank Tibor: *Nemzetek fölötti nyelv és nemzeti megmaradás*. Magyar Tudomány, 2004, 8, 811.

⁸¹ Bohár András: *Filozófiai nézőpontok*. Magyar Műhely Kiadó, 2001.166.

⁸² Nyíri Kristóf: *Globális társadalom és és lokális kultúra a hálózottság korában*. Magyar Tudomány, 1998, 11, 1291.

⁸³ Itt kell megjegyezni, mert máshol logikailag nem nyílik rá lehetőségem, hogy a fentebb citált tanulmányok szerzői *nem rendelkeznek* egy sajátos kompetenciával: éppen a kisebbségi-kulturális kérdésekre vonatkozóan. Én magam is csak itt jöttem rá, hogy van egy olyan problematika, amely a vázolt szemléleti keretekben nem jeleníthető meg. Sajátos igényekről van szó, sajátos szükségletek lefedéséről. Ez pedig nem csupán azt jelenti, hogy a kisebbségek megjelennek az európai politikában és a jogalkotásban, hanem hogy egy bizonyos *integrációs* szemléletmódot kell meghonosítani, képviselni, kiképezni a kisebbségekkel kapcsolatban, ugyanis

Vajon a borúlátó szakértői vélemények alapján teljes sikertelenségnek kell-e tartanunk a határon túli magyarok kultúrájára áldozott félszáz milliárdnyi forintot? Aligha. Valamilyen, ha nem is mérhető avagy számszerűsíthető eredménye csak volt. Szerintem a legfontosabbként az a felismerés, hogy amennyiben nem biztosítjuk a külföldi magyarok számára a hozzáférést a magyar tudomány-oktatás-művészet teljes vertikumához, azaz nem tesszük őket bár kulturálisan választópolgárokká, aki kulturális javak közt választhatnak, akkor idézzük elő a teljesen ellenőrizhetetlen mozgásfolyamatokat, beleértve az asszimilációt. Ez nem jelenti azt, hogy tényleg egyértelműen be lehetne szabályozni a mozgásfolyamatokat, azaz hogy a kulturális szabadság lehet kedvező az otthon maradás szempontjából, de nem döntő. Ismétlem, hogy evolúciós folyamatok kellős közepén vagyunk, amelyben a legnagyobb stabilitást ma a mákonyos internet-kapcsolat biztosítja.

Kivonat

A tanulmány premisszáiban jelzi, hogy milyen fontos a kutató számára a saját kultúraértelmezés. Ezzel kapcsolatban kiemeli a reneszánsz modell fontosságát, mint amelyben egyben lehetett tartani a művészetet és a tudományt. Végül jelzi, hogy az interkulturális/multikulturális nézőpont kedvező a kultúra-kutatás szempontjából. A tanulmány második része a magyar kulturális támogatások rendszeréről állít fel katasztrófát, számszerűsített adatbázist. A magyar állam ennek megfelelően és 15 év alatt körülbelül 50 milliárd forintnyi összeggel támogatta a határon túli magyar oktatási és kutatási intézményeket, kulturális szervezeteket, projekteket rendezvényeket. Azonban, mérvadó értékelések szerint ez egy koncepciótlan támogatáspolitikai volt, amelynek központi színtagmája „a szülőföldön maradás támogatása” megfoghatatlanul ideologikusnak bizonyult. Amennyiben nem sikerül koncepciózus formát találni a támogatási rendszereknek, ezek csak a rendezetlenség irányába hatnak, hatékonyságuk nem mérhető és végső soron azt igazolják, hogy a politikum részvétele a kultúrában negatív hatásokat kelt.

Abstract

The premises of the study shows how important it is for the researcher to have an own interpretation of culture. Based on this it accentuates the importance of the renaissance model, as a model in which art and science were intermingled. Finally it calls the attention, that the intercultural/multicultural point of view is favorable for the research of culture. The second part of the study contains of a data-base which presents the Hungarian cultural supporting system. According to this in the last 15 years the Hungarian state supported financially with a sum of 50 billion HUF the Hungarian research institutes, schools, cultural organizations, projects and different events existing across the border. But according to evaluations this supporting system was based on a policy lacking any conception, and in which the most important slogan was the supporting of the „remaining on the father-land”, which seems to be quite an ideological one. If no conception is found to become the basis of this supporting system, this will lead towards chaos, its efficiency will be lost, finally all these will show that the participation of politics in the culture has only negative effects.

ezek a csoportok a túlélési kényszer alól viszonylag felszabadulva – hogy a latin-amerikai felszabadítás-filozófia terminológiáját használjam – beszéd-tettként (*atto de hablar*) kívánják megélni magukat.